

Nr 126.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa frågor rörande statsbidrag till försöksdistrikt med enhetskola, m. m.; given Stockholms slott den 27 februari 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen lämnas först en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten.

Vidare föreslås för tiden 1952/53—1954/55 särskilda bestämmelser om statsbidrag till försöksdistrikten, innebärande 100-procentigt statsbidrag till ämneslärlöner, 8-procentigt tillägg å skolbyggnadsbidrag, statsbidrag till tjänstebostäder åt högstadiets lärare samt försökskostnadsbidrag med 15 eller 22 kronor per elev och år alltefter distriktets belägenhet i stad eller på landsbygden. För budgetåret 1953/54 äskas anslag till försökskostnadsbidrag med 156 000 kronor. Övriga särskilda bidrag avses skola belasta redan äskade anslag till folkskoleväsendet.

Därjämte framlägges förslag till studiehjälp åt elever i försöksskolans åttonde och nionde klasser, innebärande behovsprövade stipendier om i regel högst 75 kronor i månaden. Till ändamålet äskas anslag för budgetåret 1953/54 med 600 000 kronor.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, vissa frågor rörande *statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola, m. m.* och anför därvid följande.

I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut dels försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen nr 70 nämnda år, dels också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för de vid försöksverksamheten gjorda erfarenheterna.

Verksamheten hade startat redan före riksdagsbeslutet i form av en till folkskolans låg- och mellanstadium begränsad pedagogisk försöksverksamhet av förberedande slag. Redogörelser för försöken läsåren 1949/51 har tidigare meddelats (prop. 1951: 136 s. 3, 1952: 149 s. 93). För budgetåret 1951/52 anvisades å riksstaten ett reservationsanslag av 300 000 kronor under rubriken Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.

1. Försöken med enhetsskoleorganisationen.

Skolöverstyrelsen har nu inkommit med redogörelse för verksamheten läsåret 1951/52. Försöken hade detta läsår inom de första försöksdistriktet nått klass 7 och därmed förts upp på enhetsskolans högstadium.

Försöksverksamhetens omfattning läsåret 1951/52 framgår av tabellen på nästa sida. Antalet läraravdelningar tillhörande försöksverksamheten

hade stigit till 682 från 379 föregående läsår och antalet barn i försöksavdelningarna från 7 529 till 14 635.

För lärare på högstadiet inom försökskommunerna anordnade skolöverstyrelsen sommaren 1951 en tvåveckors instruktionskurs, förlagd till Grips-
holms folkhögskola. Samma sommar anordnade överstyrelsen i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen en treveckors kurs för blivande yrkesvals-

Försöksdistrikt	Start- år	Läroavdelningar med försöks- undervisning				Antal barn
		Lågstadiet	Mellan- stadiet	Högstadiet	Summa	
1. Bollnås landskommun	49	21	20	—	41	693
2. Bollnås stad	49	11	10	—	21	521
3. Burlöv	49	10	6	2	18	434
4. Hietaniemi	49	10	14	2	26	380
5. Huskvarna	51	10	5	—	15	392
6. Hälsingborg	51	—	2	2	4	81
7. Laxå	50	8	3	—	11	245
8. Lerum	49	10	15	2	27	638
9. Lillhärdal	49	3	4	1	10	185
10. Linköping	50	23	8	—	31	851
11. Lomma	51	4	3	—	7	147
12. Mörbylånga	50	10	8	—	18	271
13. Nederkalix	51	26	24	—	50	633
14. Oland	49	12	17	3	32	687
15. Råneå	50	25	20	—	45	726
16. Skellefteå stad	49	7	7	2	16	394
17. Skön	50	18	12	—	30	673
18. Stockholm:						
a. Björkhagen	49	28	15	—	43	1 132
b. Nytorp	51	26	3	—	29	788
c. Västberga	50	22	12	—	34	904
19. Sundbyberg	51	20	8	—	28	763
20. Sura	49	14	8	3	25	564
21. Svedala	50	8	5	—	13	286
22. Timrå	49	15	21	5	41	933
23. Vifolka	49	10	13	2	25	465
24. Åhus	49	11	12	2	25	444
25. Östcråker	49	8	7	2	17	405
Summa		370	282	28	682	14 635

Anm. I den för Lillhärdal angivna summan ingår även 2 avdelningar av D1-form med tillsammans 22 lärjungar. Försöksverksamheten i Hälsingborg faller utanför den egentliga enhetsskolorganisationen, då den delvis arbetar med frivilliga avdelningar.

lärare på Breviksgården i Lidingö. Slutligen hölls under överstyrelsens medverkan ett par kortare kurser, en i Mörbylånga, anordnad av folkskolans lärarorganisationer, och en i Luleå, anordnad av samarbetskommittén för försöksverksamheten i Norrbotten.

Som pedagogiska konsulenter för den regionala verksamheten var under året 12 lärare anställda, av vilka 7 var övningsskollärare vid folk- eller småskoleseminarium, 2 folkskollärare, 1 småskollärlärarinna och 2 övningsskollärare. I genomsnitt har under redovisningsåret varje försöksdistrikt haft besök av någon av dessa konsulenter under 11 dagar. S. k. pedagogiska dagar har anordnats ute i distrikten, flerstädes under samarbete med någon närbelägen lärarutbildningsanstalt.

Inom den centrala skolmyndigheten företrädde försöksverksamheten av två undervisningsråd. Dessutom var under året tre konsulenter för studieplans- och instruktionsarbete samt en undersökningsexpert med halvtidstjänstgöring knutna till försöksavdelningen.

Erfarenheterna från det tredje arbetsåret. Intrycken av arbetet i klasserna 5 och 6 är i allt väsentligt oförändrade. Intresset samlar sig detta arbetsår företrädesvis kring det just begynta arbetet på högstadiet. Jag nödgas begränsa mig till att referera några huvudpunkter och hänvisar i övrigt dels till handlingarna och dels till skolöverstyrelsens publikation »Aktuellt» (1953 s. 1), där redogörelsen fullständigare återgivits.

Enligt skolkommissionens planritning skulle studiegången differentieras från och med klass 7. Lärjungarna skulle visserligen i nämnda klass ha de flesta ämnena gemensamt, men en viss valfrihet skulle finnas som förberedelse till den längre gående differentieringen i de följande klasserna. Närmare bestämt skulle lärjungarna kunna välja mellan tyska, en svensk övningskurs och något praktiskt ämne. Undervisningen i tyska riktar sig främst till de lärjungar, som tänkt sig en fortsatt teoretisk utbildning. Den svenska övningskursen har till uppgift »att som komplement till undervisningen i ämnet modersmålet uppöva elevernas färdighet att i tal och skrift behandla svenska språket, förbättra deras förmåga att med behållning läsa böcker och tidningar, odla deras litterära smak och hjälpa dem att komma till rätta med individuella svårigheter på det språkliga området». Såsom praktiskt tilläggsämne kan bland annat förekomma något av ämnena hemkunskap, slöjd, trädgårdsskötsel, maskinskrivning och förberedande verkstadsarbete.

De problem, som sammanhänger med lärjungarnas ämnesval, har dryftats på konferenser mellan skolöverstyrelsen och distriktsöverlärarna, vilka i sin tur i regel orienterat både lärjungarna och deras målsmän om valmöjligheterna. Själva ämnesvalet har dock i första hand betraktats som en hemmens angelägenhet. I de 11 skoldistrikten, där lärjungarna första gången fick välja ämnen under läsåret, utföll tillvalen på följande sätt:

Tillvalsämne	Gossar		Flickor		Samtliga	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Tyska	147	43,6	207	62,0	354	52,8
Praktiskt ämne	113	33,5	74	22,1	187	27,8
Svensk övningskurs	77	22,9	53	15,9	130	19,4
Summa	337	100	334	100	671	100

Vad man särskilt lägger märke till i denna tabell är, att den svenska övningskursen visat sig vara så föga attraktiv. Även de praktiska ämnena har visat svagare dragningskraft än mången kanske velat tro. Det vanligaste praktiska ämnet har varit slöjd (59,1 procent), därefter maskinskrivning (21,3 procent). Hemkunskap, bokföring, förberedande verkstadsarbete och trädgårdsskötsel har också förekommit, men med väsentligt lägre andel. I undantagsfall har andra praktiska sysselsättningar kunnat anordnas.

»Bristen på fackutbildade lärare och arbetslokaler har lagt hinder i vägen för ett mera differentierat ämnesval», skriver en överlärare. »Under vår och höst har emellertid en grupp gossar och en grupp flickor arbetat på den s. k. jordbrukslinjen med husdjursuppfödning, odlingar, skogsplantering och dylikt. En grupp gossar har under lärarens ledning studerat motorer och maskiner, som anskaffats av skolan. På en skolan tillhörig gård har en grupp gossar utfört vissa arbeten, som kan rubriceras som byggnads-hantverk.»

Överstyrelsen finner det i viss mån oroväckande, att så många lärjungar har föredragit tyska och därmed engagerat sig för två främmande språk. »Att så många välja den tvåspråkiga ämneskombinationen hänger förvisso nära samman med föräldrarnas önskan att för sina barn i det längsta — vare sig de ha tillräckliga förutsättningar eller ej — hålla vägen öppen till fortsatt teoretisk utbildning», säger överstyrelsen. Ämnesvalet behöver dock icke nödvändigtvis vara definitivt. Från ett distrikt meddelas, att en del lärjungar, som i klass 7 med mindre framgång läst tyska, i klass 8 kommer att välja något praktiskt ämne i stället.

Studiegångens differentiering väcker omedelbart vissa frågor om differentiering även av lärjungematerialet. Så vitt av redogörelsen framgår har det varit mindre vanligt att de olika avdelningarna vid flyttningen till sjunde klassen fått bibehålla sin gamla sammansättning; i regel har lärjungarna i större eller mindre utsträckning omgrupperats efter sitt ämnesval. Inom vissa distrikt ställer man högre fordringar och begagnar mera krävande läroböcker i vissa avdelningar, medan man försöker få fram förenkla och mera praktiskt upplagda kurser för andra avdelningar. Från ett distrikt meddelas, att man för tillträde till den tvåspråkiga avdelningen av klass 7 har ställt krav på kvalificerade betyg — i allmänhet 13,5 poäng.

Dock har även en del lärjungar med lägre poäng intagits i dessa avdelningar, om både lärjungen och föräldrarna påyrkat detta. Men i sådana fall har båda parter noga erinrats om svårigheterna och om vikten av att bjuda till i skolarbetet.

En av de överlärare, som sökt så vitt möjligt sammanhålla lärjungarna i samma klassformationer som förut, konstaterar svårigheter särskilt i engelska:

Intresserade och språkbegåvade elever har arbetat bra och gjort goda framsteg. Andra elever har stagnerat eller liksom gett upp. Även i matematik har vissa undervisningssvårigheter gjort sig gällande på grund av den ojämna begåvningsstrukturen i klasserna. Mest tillfredsställande torde erfarenheterna vara — förutom från modersmålsundervisningen — från undervisningen i kristendom, geografi och andra s. k. orienteringsämnen. I praktiskt arbete och i övningsämnen har inga som helst negativa erfarenheter rapporterats, slutar överläraren.

För att undvika de olägenheter, som framträtt vid undervisningen i engelska och matematik, ämnar man i detta distrikt ett kommande år sammanföra de lärjungar, som förbereder sig för klasserna 9 a och 9 g, i en särskild parallellavdelning och i en annan sammanföra de lärjungar, som sikta på 9 y.

Jag återkommer till frågan om klassdifferentieringen i samband med vissa erfarenheter, som gjorts vid de högre skolorna.

Skolöverstyrelsen har fortsatt sina undersökningar om intresseutvecklingen hos lärjungarna. Det är en gammal iakttagelse, att intresset för skolarbetet hos många lärjungar är i avtagande under förpuberteten; en utpräglad pubertetskris kan leda till att en lärjunge helt revolterar mot skolan. Då enhetsskoleförsöken nu omfattar tre år, är det möjligt att undersöka, huru lärjungarnas inställning till olika ämnen och arbetsformer successivt ändras och att därvid göra jämförelser mellan försöksdistrikten och distrikt, som står utanför försöksverksamheten. Skolöverstyrelsen har sökt utröna lärjungarnas inställning genom enkäter, som arrangerats på exakt samma sätt under vart och ett av de tre åren. Undersökningen bekräftar de mera osystematiska iakttagelser, som tidigare gjorts av lärarna. Det är dock icke fråga om några mycket stora intresseförskjutningar. Överstyrelsen försöker klargöra enkätresultatet genom att uttrycka det i skolornas vanliga betygsskala: lärjungarna i klass 5 gav exempelvis engelskan det förhållandevis höga »intressebetyget» AB; två år senare, i klass 7, hade de sänkt det »med 0,54 standardpoäng» eller till Ba+.

Skillnaderna mellan försöksdistrikten och jämförelsedistriktet är i de flesta ämnen obetydlig. I ett ämne — samhällskunskap — finnes dock en klart säkerställd intresseskillnad till försöksdistriktets favör. Det omvända förhållandet tycks vara konstaterat i fråga om teckning; orsaken kan vara, att detta ämne i försöksdistrikten har en lektion mindre per vecka i klass 7 än i jämförelsedistriktet.

Beträffande arbetsformerna framträder också vissa olikheter mellan försöksdistrikten och jämförelsedistriktet. Lärjungarna i försöksdistrikten gillar mer än sina jämnåriga i andra distrikt »att samarbeta i grupp inom klassen», »att stiga fram för klassen och redogöra för något» och »att vara med om diskussioner i klassen», medan lärjungarna i jämförelsedistriktet intresserar sig mera för att »sitta och arbeta själv».

I överstyrelsens redogörelse för enhetsskoleförsöken redovisas vidare en etapp av en pågående bredare lagd undersökning rörande ämnena modersmålet och engelska. Syftet torde vara att i sinom tid kunna fastställa vad som för olika lärjungekategorier har vunnits och förlorats genom införandet av engelska i undervisningen. Resultaten kan väntas bli av betydande intresse, när de sträckts ut över hela enhetsskolekursen. På undersökningens nuvarande stadium kan jag inskränka mig till att hänvisa till handlingarna.

Slutligen berör skolöverstyrelsen enhetsskolans ställning som kommunal institution. Att döma av överlärnarnas rapporter är skolans samarbete med de kommunala myndigheterna i allmänhet gott. Där en viss tvekan inför skolreformen framträder bland kommunalmännen, synes den oftast bottna i farhågor för ökade kommunala skolutgifter. Behovet av ökade statsbidrag har också spontant framhållits i rapporterna från 18 av de 25 försöksdistrikten. Kommunerna får vidkännas betydande kostnader för upprustning av skol- och klassbibliotek, anskaffande av speciallokaler m. m. För att få sökande till ämneslärartjänsterna på högstadiet har många försöksdistrikt måst anstränga sig för att kunna erbjuda vederbörande fullgoda bostäder. Gång efter annan återkommer överlärnarna till det av skolkommissionen år 1948 vid inbjudan till försöksverksamhet gjorda uttalandet, att denna verksamhet, som är ett riksintresse, icke skulle åsamka kommunerna ökade utgifter för skolväsendet.

För att få en mera samlad bild av kostnadsökningen har överstyrelsen infordrat vissa ekonomiska uppgifter för femårsperioden 1946—51 från försöksdistrikten och ett stort antal andra skoldistrikt, däribland också de distrikt, som alltifrån början fått tjäna som jämförelsedistrikt vid olika undersökningar. »Utvecklingstendensen framgår tydligt nog av det faktum, att den kommunala utdebiteringen per skattekrona till skolväsendet år 1946 var 36 öre lägre i försöksdistrikten än i jämförelsedistriktet, men att den år 1951 däremot var 40 öre högre i försöksdistrikten», sammanfattar överstyrelsen denna del av rapporten.

Enhetsskoleorganisationen under innevarande läsår. Den normala inledningen till försök med enhetsskoleorganisation är en förberedande pedagogisk försöksverksamhet inom klasserna 5 och 6, första gången medgiven för en grupp skoldistrikt år 1949. Med ett undantag — Bollnäs — har dessa skoldistrikt fullföljt försöksverksamheten på högstadiet och nu organiserat åttonde klassen en-

ligt för enhetsskolan gällande föreskrifter. Dylik fortsatt försöksverksamhet har under året medgivits jämväl de försöksdistrikt, som startade 1950; dessa arbetar sålunda nu med enhetsskoleorganisation i sjunde klassen.

Medgivande att anordna förberedande försöksverksamhet från och med innevarande år har lämnats Gustafsbergs, Njurunda, Perstorps, Södertälje och Töre skoldistrikt, varjämte Skellefteå stad erhållit tillstånd att vidga försöksverksamheten till att omfatta även Skelleftestrands skolområde. Inom Gustafsbergs skoldistrikt avser medgivandet även försöksverksamhet på högstadiet.

Ett skoldistrikt — Rämnen — har redan nu erhållit tillstånd att påbörja förberedande försöksverksamhet läsåret 1953/54.

Slutligen har en linje inom övningsskolan vid folkskoleseminariet för manliga elever i Göteborg organiserats i viss anslutning till enhetsskolans studiegång.

2. Utvecklingen utanför försöksdistrikten.

Enligt de riktlinjer för skolväsendets utveckling utanför försöksdistrikten, som förelades 1951 års riksdag, skulle nya statliga realskolor icke upprättas. En breddning av realskolestadiet vore visserligen nödvändig med tanke på de stora årskullarna från 1940-talet, men den borde ske i former, som närmare anslöte sig till 1950 års riktlinjer för skolväsendets allmänna utveckling. Enhetsskoleorganisationen kunde icke tillräckligt vidgas, så länge den befann sig på försöksstadiet. Realskolelinjer måste i stället inbyggas i folkskolan, treåriga kommunala realskolor borde kunna inrättas, och avvikelser från folkskolans undervisningsplan borde få göras i den utsträckning, som behövdes för att lärjungar, som genomgått sjätte klassen med vissa kvalificerade betyg, skulle bli i stånd att direkt övergå till klass 3³ av femårig realskola och klass 2⁴ av fyraårig realskola eller kommunal mellanskola, i huvudsak så som det hade planerats i Stocksund.

Genom dessa varianter har på samma gång den av 1950 års riksdag framhävda experimentsynpunkten i viss mån tillgodosetts: övergångstidens erfarenheter torde bli allsidigare, än om man helt hållit sig till enhetsskoleorganisationen. Utvecklingen utanför enhetsskoleorganisationen synes därför förtjäna någon uppmärksamhet i detta sammanhang.

Treåriga kommunala realskolor har hittills icke kommit till stånd. Även under det gångna året har kommunernas intresse varit koncentrerat på anordningar för att möjliggöra en övergång från folkskolans klass 6 till någon av klasserna 3⁵ eller 2⁴ och inrättandet av inbyggda linjer i folkskolan.

Anordningar, som i princip överensstämmer med stocksunds-systemet, har medgivits för Filipstad, Hälsingborg, Karlskrona och

Trollhättan. I samtliga dessa fall gäller medgivandet lärjungar, som efter avslutad sjätte klass i folkskolan önskar övergå till klass 2 i den fyraåriga realskolan eller motsvarande klass i den femåriga. Övergången skall vara prövningsfri för lärjungar, som deltagit i undervisningen i engelska och uppfyller de betygsfordringar, överstyrelsen finner erforderliga. Jämkningsarna i folkskolans undervisningsplan skall hållas inom den ram, inom vilken skolöverstyrelsen äger besluta. Vid försöken i Hälsingborg, som avser en speciell vid högre allmänna läroverket för flickor upprättad treårig parallell till den fyraåriga realskolan, har det varit möjligt att inskränka kursjämkningsarna till realskolestadiet. Skolöverstyrelsen har anbefallts att i samband med sin årliga berättelse angående försöksverksamheten redovisa de erfarenheter, som kommer att göras vid den här ifrågakarande prövningsfria intagningen.

Principbeslut om inrättande av inbyggda realskolelinjer har under det gångna året fattats på framställningar från Halmstad, Skövde och Västerås. Den för närvarande otillräckliga skolorganisationen på realskolestadiet skulle i dessa städer kompletteras med treåriga inbyggda linjer i folkskolan. I Halmstad ger man dessa linjer praktisk betoning: det skall inrättas en handelslinje, en teknisk linje och en hushållslinje. Studierna på dessa linjer har tänkts leda fram till praktisk realexamen. I Skövde skulle teoretiska och praktiska linjer leda fram till realexamen resp. praktisk realexamen, i Västerås har man tänkt sig teoretiska linjer och samtidigt försök med ett treårigt högstadium enligt skolkommissionens riktlinjer.

De första försöken med treåriga realskolelinjer inom folkskolans ram påbörjades för några år sedan inom vissa överlärardistrikt i Stockholm, den s. k. 1947 års försöksverksamhet. Undervisning i engelska infördes nämnda år i klass 5. Två år senare fördelades lärjungarna på en teoretisk och en praktisk linje. Den första årskullen på båda linjerna har nu lämnat skolan, varvid lärjungarna på den teoretiska linjen undergått realexamen.

Folkskoledirektionen i Stockholm torde längre fram komma att lämna en ingående redogörelse för försöken. I en förberedande rapport meddelar *skoldirektören i Stockholm* bland annat följande om de gjorda erfarenheterna:

I fråga om klasserna 5 och 6 har försöken endast inneburit, att engelska språket införts som undervisningsämne med fem veckotimmar i klass 5 och sex veckotimmar i klass 6. I tre överlärardistrikt medtogs samtliga elever i normalklasserna vid undervisningen i engelska, under det att i två distrikt deltagandet fick bero av målsmännens önskan. I ett distrikt, där alla varit med, sköttes undervisningen i klass 5 av en läroverkslektor. Denne har uppskattat sitt resultat till ungefär $\frac{2}{3}$ av det han kommit till i en klass 1⁵ vid ett allmänt läroverk. Då de flesta av de mera begåvade barnen vid slutet av klass 4 hade övergått till högre skolor och samtliga

kvarvarande normalbegåvade barn medtagits vid undervisningen, anses resultatet kunna betecknas som mycket tillfredsställande.

På den teoretiska linjen av klasserna 7—9 godkändes i realexamen 87 lärjungar av 100 anmälda. »I stort sett torde man kunna om läsårets försök på den teoretiska linjen framföra det omdömet, att resultatet blivit gott och att den på vissa håll befarade överansträngningen av eleverna uteblivit», säger skoldirektören.

På den praktiska linjen skiljer sig undervisningen i klass 7 från undervisningen i de vanliga sjundeklasserna huvudsakligen genom att två timmar maskinskrivning och fem timmar hushållsgöromål upptagits på timplanen. I klasserna 8 och 9 har lärjungarna två till tre dagar i veckan haft praktisk yrkesorientering eller förberedande yrkesutbildning och under återstoden av veckan teoretisk undervisning i skolan. För lärjungarna i klass 8 har den praktiska utbildningen i huvudsak varit förlagd till Stockholms stads yrkesskola och för klass 9 till praktikplatser hos olika verk och inrättningar samt i näringslivet. En av överlärarna framlägger på följande sätt sina erfarenheter: »Klass 8. Samarbetet med yrkesskolan har i stort sett gått friktionsfritt. I vissa fall kom eleverna ej till rätta med det yrke de valt, varvid överflyttning till annat yrke någon gång företogs. Att byta yrke under pågående läsår visade sig dock behäftat med vissa svårigheter på grund av de luckor, som i sådant fall uppstod genom att eleven inte från början deltagit i yrket. Klass 9. Elevernas val av yrke för den förberedande yrkesutbildningen skedde i stor utsträckning efter erfarenheterna av yrkesundervisningen i klass 8, och något ombyte av yrke ägde inte rum i klass 9. Denna klass fick av alla lärare det omdömet, att det var en ovanligt trevlig klass, något som givetvis sammanhänger med klassens frivilliga karaktär. Eleverna i klasserna 8 och 9 förklarade sig i allmänhet mycket nöjda med anordningen att gå tre veckodagar i den 'vanliga' skolan och tre dagar i yrkesundervisning.»

Skoldirektörens slutomdöme om försöket i dess helhet är, att läsårets resultat varit gott och i stort sett motsvarat de förväntningar som från början ställdes på försöket.

De inbyggda femåriga linjer, som tidigare i några fall inrättats, har fortsatt sin verksamhet (Stockholms sångklasser m. fl.). Jämförelser med de treåriga linjerna föreligger ännu icke.

3. Försöken vid högre skolor.

Vissa försök med differentiering av lärjungeklientelet efter begåvning har förekommit vid fem skolor av läroverkstyp. Dessa undersökningar berör en fråga, som är av allmänt intresse och som särskilt livligt brukar diskuteras, när skolformer med helt ogallrat lärjungematerial är på tal. Jag skall därför något dröja vid resultaten, ehuru de långt ifrån kan anses som definitiva.

Vid *samrealskolan i Lundby* upprättades höstterminen 1951 tre avdelningar av den femåriga realskolans första klass, och de intagna prövades med simplextest. Lärjungarna fördelades så, att klass 1 x kom att bli en homogen klass med högre intelligenskvot, klass 1 y en homogen klass med lägre intelligenskvot och 1 z en odifferentierad klass. Det visade sig, att de

lärare, som undervisade i de båda senare klasserna, avgjort föredrog den odifferentierade avdelningen 1 z. Fastän de svagast begåvade befann sig i denna avdelning, gick arbetet där lättare än i 1 y, där det saknades toppbegåvningar. De mindre begåvade rycktes med av de mera begåvade, så att hela klassen kunde flyttas vid vårterminens slut. Rektor sammanfattar sin uppfattning i följande ord:

»Vid grupparbete och individualiserande undervisning synes det vara fördelaktigt för läraren med en uppdelning av eleverna i så homogena klasser som möjligt, då eleverna i sådana klasser ha ungefär samma arbetstakt. I allmänhet torde dock odifferentierade klasser vara att föredraga. Som skäl mot en långt driven differentiering kan anföras, att eleven ute i samhället alltid kommer att befinna sig bland människor på olika intellektuell nivå. Vidare synes i en odifferentierad klass de svagare begåvade kunna stimuleras av bättre begåvade kamrater.»

Då klasserna fortfarande i det stora hela har samma sammansättning, är det möjligt att fortsätta iakttagelserna ännu ett eller annat år.

Vid de övriga fyra läroanstalterna begagnades folkskolebetygen som urvalsinstrument, och man sökte vid vart och ett av läroverken åstadkomma en homogen klass på relativt hög betygsnivå. Arbetet i de så formrade klasserna tycks ha gått lättare än i parallellavdelningarna, men skillnaden har icke alltid varit påfallande. Rektor vid *högre allmänna läroverket i Sundsvall* slutar med att konstatera, »att vi med utgång från folkskolebetygen ej lyckats skapa en i begåvningsavseende så homogen klass som vi trodde, att vi skulle kunna göra».

Inför den stundande gymnasiereformen torde vidare några av de speciella gymnasieförsöken kunna göra anspråk på intresse. Sådana försök har bedrivits vid 12 högre allmänna läroverk. De går i stort sett ut på att utröna effekten av en starkare koncentration av arbetet i vissa ämnen.

Vid *högre allmänna läroverket för flickor på Norrmalm* har för klassen i dess helhet vissa ämnen (engelska och tyska på latinlinjen samt tyska, franska, kemi och teckning på reallinjen) lästs med ökade timtal och avslutats i näst högsta ringen, medan vissa andra ämnen i stället koncentrerats till högsta ringen. Vid samtal med lärjungarna, som nu befinner sig i högsta ringen, har rektor fått den bestämda uppfattningen, att det råder en allmän belåtenhet:

»De ha känt stimulansen av att få mera helt och sammanhängande ägna sig åt studierna i de icke obligatoriska språkämnen; de ha märkt, att det är lättare att göra framsteg i språkstudier på det valda sättet; de ha funnit större glädje vid den snart sagt varje vecka stegrade språkbehärsksningen, och deras kunskaper ha gett dem en större allmän säkerhet vid språkbehandlingen.»

Den positiva inställningen hos de flesta lärarna har under försökens gång stärkts. Läraren i kemi anmärker, att det visat sig lättare hålla lärjungarnas intresse vid makt även i en icke särskilt begåvad klass.

I fråga om teckningsundervisningen innebär försöken, att ämnet får två timmar i näst högsta ringen i stället för en timme i vardera av de båda högsta ringarna. Teckningsläraren vid *högre allmänna läroverket för flickor på Södermalm*, där i detta ämne motsvarande försök har anställts, ger uttryck åt sin belåtenhet med resultatet:

»Såväl lärare som elever ha funnit denna koncentrerade undervisning mycket gynnsam för arbetet. Intresse och arbetslust ha avsevärt ökats. Man har sluppit från de svåra rubbningar, som genom de många skrivdagarna drabba entimmesämnena i högre ringar och därmed vunnit ett sammanhang och en arbetsro i studierna, som väsentligt påverkat arbetsresultatet. Möjligheten att genomföra större och därigenom mera intresseväckande uppgifter har ytterligare ökats genom att de båda veckotimmarna kunnat förläggas i följd på en och samma dag.»

Vid sju av läroverken har vissa lärjungar individuellt fått avsluta studierna i något ämne redan i näst högsta ringen, varvid en särskild prövning har trätt i stället för studentexamen i detta ämne. Högsta ringens kurs i ämnet har då inhämtats av lärjungarna i huvudsak på egen hand men under kontakt med läraren och ofta med dennes hjälp under någon timme i veckan. Metoden ställer stora krav på lärjungarnas förmåga att självständigt organisera sitt arbete. Den allmänna meningen tycks vara, att den ganska väl passar allmänt begåvade eller starkt specialintresserade lärjungar men icke skulle lämpa sig för alla.

Försök pågår med vissa särskilda former för realexamen, nya praktiska linjer i realskolan, fast linjedelning på flickskolans högstadium, »klassens timme», läxfrihet och organiserad läxhjälp, undervisning i samhällslära i realskolans lägre klasser, koncentration av geometriundervisningen till realskolans högre klasser samt undervisning i språk och matematik utan de vanliga skolskrivningarna. Slutligen har försök anställts med de arbetsmetoder, som skolkommisionen rekommenderat för enhetsskolan. I fråga om dessa försöksgrenar kan jag denna gång nöja mig med att hänvisa till handlingarna.

4. Departementschefen.

De stora årskullarna från 1940-talet börjar nu vara framme vid den ålder, där övergången till högre skolor brukar ske. Enhetsskolan kan icke mottaga alla dessa lärjungar. Den befinner sig ännu på experimentstadiet och kan icke utbyggas alltför mycket, innan erfarenhet har vunnits även av arbetet på dess högsta stadium. Nya statliga realskolor skall å andra sidan icke vidare inrättas. Under sådana omständigheter måste statsmakterna visa förståelse för kommunernas strävan att utbygga folkskolans högstadium med nya linjer av olika slag, även sådana som leda till allmän eller praktisk realexamen.

I viss mån tillgodoses därigenom även det krav på allsidighet i försöksverksamheten, som uppställts av 1950 års riksdag. Sålunda torde den organisation av treåriga praktiska linjer med praktisk realexamen som mål, vilken har medgivits för Halmstads skoldistrikt, kunna ses som ett led i de av 1950 års riksdag begärda försöken med olika former av praktiska realskolor och deras anknytning till enhetsskolan, ehuru linjerna organisatoriskt tillhör den gamla organisationen. Särskilt när det gäller de inbyggda teoretiska linjerna, är dock experimentsynpunkten icke den dominerande. Huvudmotiveringen ligger i det starka behovet av nya bildningsmöjligheter på realskolestadiet i stället för de statliga realskolor, som icke längre upprättas.

Den av skolöverstyrelsen meddelade tillvalsstatistiken från de första försöksdistrikten ger vid handen, att icke mindre än 52,8 procent av lärjungarna i sjunde klassen har valt den kombination, som närmast motsvarar den nuvarande teoretiska realskolan. Procenten är hög, ehuru kanske inte högre än man måst vänta. Höstterminen 1951 övergick icke mindre än omkring 36 procent av årskullen till frivilliga högre skolor på realskolestadiet. Av naturliga skäl är något högre tal att motse i distrikt, där alla lärjungar skall fortsätta på realskolestadiet och sålunda måste träffa valet mellan teoretisk och praktisk studiegång. Jag kan dock instämma med skolöverstyrelsen i att siffrorna är »i viss mån oroväckande». Det brådskar därför med realiserandet av det praktiska studiemål, som uppställdes vid principbeslutet om enhetsskolan. Först nästa läsår har dock enhetsskolan kommit så långt, att försöken med förberedande yrkesutbildning inom enhetsskolans ram kan taga sin början. Det är av största vikt, att detta arbete försiggår under så gynnsamma betingelser som möjligt.

Skolöverstyrelsens rapporter från försökskommunerna tyder på att dessa anser sig icke ha erhållit den ekonomiska hjälp från statens sida, som skäligen borde komma dem till del. Jag skall i det följande taga ståndpunkt till statsbidragssystemet för försöksdistrikten.

II. Statsbidrag till försöksdistrikten.

1. Inledning.

Till en början torde jag få lämna en sammanfattning av vad statsmakterna hittills mera principiellt uttalat rörande statsbidrag till försöksdistrikten.

I propositionen 1950: 133 angående vissa riktlinjer för enhetsskolans ledning och lokala organisation anförde departementschefen (s. 17 f.) bland annat följande.

Med spørsmålet om statlig eller kommunal skola sammanhänger frågan om fördelningen mellan staten och kommunerna av kostnaderna för skolväsendet. Skolkommissionen har här endast helt allmänt uttalat, att dessa kostnader böra så långt som möjligt åvila statsverket och att statens bidrag bör utgå automatiskt utan närmare statlig prövning, så länge skolväsendet hålles inom ramen för en av staten angiven minimistandard. Först i fråga om utgifter därutöver bör bidragsrätten närmare prövas.

Kostnadsfördelningen är ett mycket invecklat problem, som det icke är möjligt att utan föregående noggrann utredning taga ställning till. Hur mycket staten å ena och kommunerna å andra sidan böra svara för och om staten ens kan påtaga sig hela merkostnaden för skolreformen äro frågor, som jag icke nu kan besvara. Jag kan endast rent allmänt framhålla, att jag finner det önskvärt, att staten kan ikläda sig huvudparten av kostnaderna. Detta synes angeläget för att ej bristande ekonomiska förutsättningar på sina håll skola hindra eller försena reformens genomförande.

Under erinran om att den s. k. allmänna statsbidragsutredningen tillkallats på våren 1949 för att utreda statsbidragssystemet i dess helhet, uttalade därefter departementschefen, att resultatet av denna utredning syntes böra avvaktas. Med hänsyn till den tänkta ordningen för skolreformens genomförande syntes en lösning av statsbidragsfrågan ej vara överhängande. Endast för försöksdistriktens del torde den aktualiseras relativt snart men finge då lösas genom provisoriska bestämmelser.

Till och med läsåret 1950/51 var det tekniskt möjligt att tillämpa de för den nuvarande folkskolan gällande statsbidragsbestämmelserna även beträffande försöksdistrikten. Läsåret 1951/52 nådde försöksverksamheten för första gången upp i enhetsskolans högstadium. Framför allt av den anledningen, att undervisningen på högstadiet skall bestridas av ämneslärare, måste då bland annat vissa nya statsbidragsbestämmelser tillskapas. Frågan härom behandlades i propositionen 1951: 155 angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. I fråga om merkostnaderna för försöksverksamheten på högstadiet uttalade föredragande statsrådet därvid följande (s. 31).

Försöksverksamheten är ett riksintresse, som icke bör medföra större kostnader för de i verksamheten deltagande skoldistrikten än för andra liknande distrikt eller större kostnader än försöksdistrikten eljest skulle ha haft för sitt folkskoleväsende, om i stället för försöksskola inrättats 7-årig, 8-årig respektive 9-årig folkskola i vederbörande distrikt.

Detta uttalande föranledde ingen erinran från riksdagens sida (SU 126; Rskr 207).

Frågan om fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för försöksverksamheten berördes även av statsutskottet i dess utlåtande 1952: 174 i anledning av propositionen 1952: 149. Propositionen behandlade i ett särskilt avsnitt vissa frågor om statsbidrag till försöksdistrikt med statlig realskola. Utskottets åsyftade uttalande — vilket ej föranledde någon riksdagens erinran — är av följande innehåll.

I anslutning till de uttalanden som vid 1950 års riksdag gjordes, berörande den nioåriga enhetsskolan, vill utskottet framhålla, att det ekonomiska stöd som lämnas till kommuner med försöksverksamhet av denna art fastställs till sådana belopp, att kommunerna verkligen erhålla kompensation för de ökade utgifter de påtagit sig för att bedriva en försöksverksamhet, som måste betraktas som en hela rikets angelägenhet. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet följer detta problem och för riksdagen framlägger de förslag, som förverkligandet av de av 1950 års riksdag gjorda uttalandena i ämnet kan påfordra.

De bestämmelser, som den 8 juni 1951 utfärdats med stöd av riksdagens beslut i anledning av den förutnämnda propositionen 1951: 155 är av provisorisk karaktär och gäller till och med läsåret 1953/54. Till den närmare innebörden av dessa bestämmelser återkommer jag i ett följande avsnitt. Redan här torde dock få lämnas följande sammanfattning.

Till försöksverksamhet på enhetsskolans lågstadium och mellanstadium utgår statsbidrag enligt samma bestämmelser som för motsvarande stadium av folkskolan. I fråga om försöksverksamhet på enhetsskolans högstadium har staten påtagit sig hela kostnadsökningen i anledning av att undervisningen ombesörjes av ämneslärare i stället för av folkskollärare. Till uppförande av skolbyggnader för enhetsskolan, till anordnande av skolskjutsar och inackordering, till förhyrande av skollokaler, till undervisningsmateriel och till skolmåltider m. m. utgår statsbidrag enligt de för folkskolan gällande bestämmelserna. Däremot utgår inget statsbidrag till uppförande av tjänstebostäder för lärarna på högstadiet.

Beträffande försöksdistrikt med statlig realskola innebär riksdagens beslut i anledning av propositionen 1952: 149 huvudsakligen följande. Samordnandet av enhetsskolan och realskolan kan ske antingen genom att realskolan successivt avvecklas och ersättes med enhetsskolans högstadium eller på så sätt att realskolan bibehålles som en statlig sektion av skolväsendet i kommunen. Det ankommer på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva vilket alternativ som skall användas. Vid det förra alternativet utgår statsbidrag — utöver vad som följer av nyssberörda bestämmelser av den 8 juni 1951 — enligt följande grunder. För det antal heltidstjänster

i läroämnen, vilket av skolöverstyrelsen prövas erforderligt för undervisningen i realskolans tre högsta klasser läsåret före ombildningens början, beräknas avdrag å statsbidraget på vanligt sätt enligt kungörelsen 1948: 208 angående statsbidrag till avlönande av folk- och småskollärare m. m. Kommunen erhåller därefter av statsmedel ett fyllnadsbelopp, som för ombildningstidens första år är en tredjedel och för det andra året två tredjedelar av det beräknade avdragsbeloppet samt för tredje året lika stort som detta belopp. De kostnader som eljest bestrides av termins- och inskrivningsavgifter övertages av kommunen. Staten bidrager dock till ljus- och vedkassornas utgifter med skillnaden mellan medeltalet av sådant bidrag under de tre budgetåren närmast före ombildningens början och det belopp, varmed bidraget i vanlig ordning utgår till den successivt krympande realskolan. I det senare alternativet bibehålles den statliga realskolan. Termins- och inskrivningsavgifter skall dock upphöra och motsvarande kostnader övertagas av kommunen i den mån de ej täckes genom statens bidrag till ljus- och vedkassan eller genom andra inkomstkällor.

Vidare må omnämnas följande. I en interpellation vid 1952 års riksdag (prot. I: 15) till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet frågade herr Thun, om statsrådet vore villig att företaga en allmän översyn av statsbidragen till försöksdistrikten för enhetsskolan samt eventuellt förelägga riksdagen förslag om att merkostnaderna för denna verksamhet om möjligt helt måtte bäras av staten.

I mitt svar på denna interpellation gav jag min anslutning till de principiella uttalanden i frågan om kostnadsfördelningen, som gjorts i propositionerna 1950: 133 och 1951: 155 och vilka här förut refererats. Gällande bestämmelser beträffande merkostnaderna för lärarlönerna syntes mig tillfyllest. I vissa distrikt visade sig emellertid kostnaderna för skolbyggnader, skolskjutsar och skolmåltider på grund av försöksverksamheten bli större än eljest. Den bestämmelsen, att statsbidrag ej skall utgå till uppförande av tjänstebostad åt lärare på högstadiet i försöksdistrikt, syntes vidare innebära stora olägenheter i en del fall. Vad som i dessa frågor framkommit i olika sammanhang syntes mig utgöra skäl för en allmän översyn av frågorna om statsbidrag till försöksdistrikten. Jag förklarade mig därför beredd att med det snaraste låta föranstalta om en sådan översyn och om möjligt underställa 1953 års riksdag de förslag, vartill översynen kunde ge anledning.

Med vederbörligt bemyndigande tillkallade jag den 10 april 1953 sex sakkunniga — överdirektören *C. W. Curtman*, ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren *L. D. Cassel*, ledamoten av riksdagens första kammare, chefredaktören *A. K. Gillström*, ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren *N. Ivar Johansson*, undervisningsrådet *N. B. Karnell* och ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren *L. A. Widén* — för omprövning av grunderna för följande

statsbidrag på folkskoleväsendets område, nämligen statsbidragen till vissa byggnadsarbeten, till tjänstebostäder och till anordnande av skolmåltider, samt för utredning av vissa i samband därmed stående frågor.

Den 6 juni 1952 har Kungl. Maj:t uppdragit åt nämnda sakkunniga att tillika verkställa en allmän översyn av frågorna om statsbidrag till de skoldistrikt, i vilka bedrivs försök med nioårig enhetsskola, samt att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de åtgärder, vartill en dylik översyn kunde anses ge anledning. De sakkunniga — som antagit benämningen *sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område* — har i första hand verkställt sistnämnda översyn och den 20 januari 1953 avgivit utredning och förslag i ämnet. Häröver har yttranden avgivits av de folkskolinspektörer, i vilkas inspektionsområden finnes försöksdistrikt, av skoldirektören och förste folkskolinspektören i Stockholm samt av skolöverstyrelsen, statskontoret och riksräkenskapsverket ävensom av svenska stadsförbundet och svenska landskommunernas förbund, varjämte 1952 års yrkesutbildnings-sakkunniga inkommit med framställning i visst avseende.

2. Gällande bestämmelser om statsbidrag till försöksdistrikten.

Av en av de sakkunniga lämnad redogörelse för den huvudsakliga innebörden av de statsbidragsbestämmelser, som utfärdats den 8 juni 1951 och gäller till och med budgetåret 1953/54, må här återges följande.

Beträffande *lärarlöner* inom försöksskolornas högstadium gäller, att statsbidrag utgår till avlöning åt ämneslärare efter samma grunder som till avlöning av folk- och småskollärare, till arvoden åt timplärare i den utsträckning skolöverstyrelsen bestämmer samt till avlöning åt övningslärare i enlighet med vad som tillämpas för övningslärare inom folkskolan. Detta innebär att de kostnader för lärarlöner, som faller på kommunerna, i regel utgöres av dels kommunbidrag för varje hel ämneslärartjänst till samma belopp, som enligt 3 § 4 mom. kungörelsen 1948:208 skall avdragas från statsbidraget för folkskollärartjänst (1 000—2 200 kronor per år beroende på hyresgruppen), dels arvoden till timplärare i den mån kommunen anlitat sådana utöver det antal timplärartimmar, som skolöverstyrelsen fastställt, dels ock 22 procent av kostnaderna för avlöning av övningslärare.

Till anskaffande av *skollokal*er för försöksskolas högstadium och till den första uppsättningen inventarier för vissa lokaler utgår statsbidrag enligt kungörelsen 1945:882. Statsbidraget bestämmes på samma sätt som för folkskoleväsendet och utgår således med lägst 35 procent och i regel högst 80 procent av de godkända kostnaderna.

Till anskaffande av *tjänstebostad* åt högstadiets lärare utgår icke statsbidrag.

Statsbidrag till andra ändamål än de nu nämnda utgår för försöksskolas högstadium efter samma grunder som för folkskolan. Detta innebär bland annat följande.

Statsbidrag till *fria läroböcker och förbrukningsmateriel* utgår enligt kungörelsen 1946: 292. Enligt 1 § kungörelsen må skoldistrikt för nu ifrågasvarande ändamål årligen åtnjuta statsbidrag med 12 kronor för varje lärjunge, som vid slutet av föregående läsår var inskriven och åtnjöt obligatorisk undervisning vid folk- eller småskola eller frivillig sådan undervisning, motsvarande sjunde eller åttonde skolåret. I överensstämmelse med dessa föreskrifter erhåller således försöksdistrikt statsbidrag med 12 kronor för lärjunge även för högstadiet.

För *undervisningsmateriel* utgår bidrag enligt kungörelsen 1947: 400. I 1 § kungörelsen föreskrives, att skoldistrikt må till kostnaderna för tillhandahållande av annan undervisningsmateriel än som avses i nyssnämnda kungörelse 1946: 292 årligen erhålla statsbidrag med 60 kronor för varje läraravdelning av A- eller a-typ, 110 kronor för varje läraravdelning av B1- eller b-typ, 160 kronor för varje läraravdelning av B2-typ och 200 kronor för varje läraravdelning av B3- eller D-typ. Detta torde innebära, att försöksdistrikt för högstadiet erhåller statsbidrag med 60 kronor för varje läraravdelning.

Bestämmelserna rörande *skolskjutsar* är givna i kungörelsen 1947: 346. Enligt 1 § kungörelsen utgår statsbidrag, då genom anordnande av skolskjuts besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet i övrigt uppstår, samt vidare, då medelst skolskjuts undervisning kan beredas barn i skola av högre form än den, de annars skulle tillhöra, eller eljest förbättring av skolväsendet kan ernås; allt under förutsättning att den skolorganisation, som föranleder skjutsanordningen, prövas lämplig och befinnes icke medföra oskäliga kostnader för statsverket, att skolvägens längd gör skolskjuts erforderlig samt att skolförbättringen icke kan på annat sätt åstadkommas med lägre kostnader. Statsbidrag utgår jämväl där allenast lång eller besvärlig skolväg åberopas såsom skäl. Storleken av statsbidraget bestämmes enligt 2 § till åtta tiondelar av skoldistriktets styrkta verkliga kostnader för skjutsarna, därvid dock den kostnad, varå 80 procent skall beräknas i statsbidrag, vid s. k. självskjutsar skall bestämmas på visst närmare angivet sätt. Dessa bestämmelser gäller även den skolskjutsverksamhet, som blir nödvändig på grund av hänvisning av lärjungar till distriktets centralskola.

För *inackordering* av skolbarn utgår statsbidrag enligt kungörelsen 1943: 538. Statsbidrag erhålles under i kungörelsen angivna förutsättningar med åtta tiondelar av skoldistriktets kostnader för inackordering. Vid inackordering i skolhem eller arbetsstuga skall kostnaden enligt Kungl. Maj:ts beslut den 19 oktober 1951 från och med den 1 januari 1952 tills vidare anses motsvara 3 kronor för varje dag. Detta belopp skall dock minskas med 50 öre, om barnet deltagar i skolmåltider, som anordnats med statsbidrag. Enligt nu ifrågasvarande kungörelse utgår statsbidrag till inackordering av elever på högstadiet, vilka är bosatta minst 6 km från närmaste skola. Med »närmaste skola» avses skola av såväl A-formen som B1-formen. Tveksamhet kan råda, huruvida kungörelsen i sin nuvarande lydelse fullt täcker samtliga de fall, som nu kan uppstå vid försöksverksamheten.

Statsunderstöd till *skolbibliotek* utgår enligt kungörelsen 1930: 15. Understödet är konstruerat med en lägsta gräns av 15 kronor och en högsta gräns av 1 000 kronor och är avsett både till upprättande och underhåll av ett skolbibliotek eller system av bibliotek (huvudbibliotek med filialer).

Statsunderstödet utgår dels som allmänt grundunderstöd dels ock såsom tilläggsunderstöd, varvid dock det sammanlagda understödet till ett bibliotek icke får överstiga bibliotekets ordsbidrag (det lokala bidraget) för samma år. Grundunderstödet utgår med lika stort belopp som ordsbidraget upp till 400 kronor samt därutöver efter en i förhållande till ordsbidraget sjunkande skala. Tilläggsunderstöd är av två slag och utgår var för sig eller båda tillsammans, tilläggsunderstöd I för handbokssamling och till högst hälften av det belopp, varmed ordsbidraget överskjuter grundunderstödet samt tilläggsunderstöd II för bibliotekspersonal och med högst hälften av det belopp, varmed ordsbidraget överskjuter grundunderstödet, dock med högst en tredjedel av den till egentlig bibliotekspersonal utgående ersättningen.

För försöksverksamheten gäller emellertid tills vidare särskilda av Kungl. Maj:t den 22 juni 1951 meddelade bestämmelser. Skoldistrikt, i vilket försöksverksamhet i anslutning till 1946 års skolkommissions principförslag pågår och omfattar distriktets samtliga skolor, åtnjuter i enlighet härmed understöd av statsmedel för upprättande och underhåll av skolbibliotek med lika stort belopp för år som ordsbidraget, dock med högst 3 kronor 50 öre för varje lärjunge, som vid vårterminens slut det arbetsår, för vilket statsunderstöd sökes, var inskriven och åtnjöt undervisning vid folk- eller småskola inom distriktet. Försöksdistrikt torde således för nu ifrågavarande ändamål kunna uppbära högst 3 kronor 50 öre för lärjunge i försöksverksamhetens samtliga stadier. Det är emellertid att märka att de nyss berörda, för folkskola gällande bestämmelserna om statsunderstöd till skolbibliotek icke upphävs för försöksdistriktens vidkommande vid utfärdande av de särskilda bestämmelserna för försöksverksamheten. Ett försöksdistrikt anses därför kunna komma i åtnjutande av statsunderstöd alternativt efter de av nu angivna bestämmelser, som för distriktet ställer sig förmånligast. De särskilda bestämmelserna torde emellertid så gott som genomgående ställa sig fördelaktigast för försöksdistriktet, eftersom motsatsen blir fallet endast då relevantalet är relativt litet. Emellertid må erinras, att för de distrikt, som bedriver försöksverksamhet partiellet inom distriktet, endast de för folkskola gällande bestämmelserna kan tillämpas.

Statsbidrag till anordnande av *skolmåltider* utgår enligt kungörelsen 1946: 553. Bidraget utgör två tiondels procent av bidragsunderlaget för varje fullt tiotal skatteören, varmed skoldistriktets eller kommunens skatteunderlag för redovisningsåret understiger 50 skattekronor per innevånare. Bidragsunderlaget skall i regel utgöra 70 öre för varje måltid, som enligt kungörelsens bestämmelser utspisats under redovisningsåret, vilket bidragsunderlag således tillämpas även beträffande försöksdistrikt. Enligt vissa bestämmelser i kungörelsen utgår statsbidrag även till kostnaderna för anskaffande av inventarier för skolmåltidsverksamheten dels såsom engångsbidrag, dels ock såsom tilläggsbidrag.

I anslutning till denna redogörelse för de väsentligaste statsbidragsändamålen erinrar de sakkunniga om följande.

Den 27 augusti 1951 har Kungl. Maj:t bland annat medgivit försöksdistrikt rätt att till förstärkande av undervisningen i vissa kunskaps- och övningsämnen tills vidare från och med läsåret 1951/52 vid försöksskola uppdelat vissa läraravdelningar i två grupper under visst antal veckotimmar samt att upprätta särskild undervisningsgrupp i tillvalsämne, därest minst 5 lärjungar anmält sig skola delta i undervisningen. Statsbidrag

utgår till kostnaderna dels för undervisning, som anordnas på grund av dessa medgivanden, och dels för två veckotimmars undervisning i annat ämne än slöjd i läraravdelning tillhörande klasserna 5 och 6 vid försökskola ävensom i läraravdelning, vari sådan klass ingår.

3. Försöksdistriktens synpunkter på statsbidragsfrågorna.

De sakkunniga har genom besök i vissa försöksdistrikt samt genom överläggningar med representanter för samtliga försöksdistrikt, av verksamheten berörda folkskolinspektörer och representanter för skolöverstyrelsens försöksavdelning sökt skaffa sig säker och ingående kännedom om distriktens synpunkter på statsbidragsfrågorna. Av *de sakkunnigas redogörelse* för vad därvid framkommit inhämtas huvudsakligen följande.

Sedan försöksverksamheten nått och en tid bedrivits på högstadiet, anser försöksdistriktet sig kunna konstatera, att kommunernas anpart av *kostnaderna för lärarlöner* väsentligt ökats på grund av flera samverkande omständigheter. Genom att ämneslärares undervisningsskyldighet är mindre än folkskollärares, ökas antalet lärare och därmed även antalet kommunbidrag. Vidare ökas antalet övningslärare, vilket ur kommunal synvinkel ter sig oförmånligt på grund av att kommunerna enligt gällande regler för statsbidrag till avlöning åt övningslärare måste själva bära 22 procent av övningslärares lön. — Bestämmelserna om uppdelning av undervisningsavdelning samt upprättandet av särskild undervisningsgrupp medför också ökat behov av lärare och därmed ökade kostnader för kommunerna. — I samband med den förberedande yrkesundervisningen beräknar distriktet, att särskilda tillsyningsmän, s. k. handledare, erfordras på arbetsplatserna för elevernas praktiska övningar.

Försöksdistriktet anser det rimligt och rättvist att *statsbidrag till tjänstebostäder* också skall utgå för högstadiets lärare.

I fråga om *byggnader för skollokaler* framhåller försöksdistriktet nödvändigheten av att för undervisningsplanens genomförande disponera flera och större, för grupp- och specialarbeten lämpliga undervisningslokaler, exempelvis teckningssal, grupprum, biblioteks- och läsrum, lokaler för undervisningen i hemkunskap, musikrum, naturkunnighetssalar, samlings-salar, större och flera materielrum, metallslöjdsalar, förläggingsbaracker för skoglig yrkesutbildning samt vissa lokaler för jordbruksundervisning. Distriktet kräver, att av försöksverksamheten orsakade merkostnader för anskaffande av skollokaler helt skall bäras av statsverket. Distriktet konstaterar vidare, att försöksverksamheten ökat behovet av *utrustning av skollokalerna*, och hävdar, att nu gällande kungörelse måste justeras med hänsyn till enhetsskolans krav, särskilt i fråga om behovet av inventarier för den förberedande yrkesundervisningen. Vidare framhålles, att behov föreligger av laborationsutrustning i ämnena fysik, kemi och biologi i en helt annan utsträckning än tidigare i folkskola, där materielen utnyttjas enbart för lärarens demonstrationsexperiment. — Såsom ett viktigt önskemål betecknas, att statsbidrag till utrustning av skollokaler också skall kunna utgå för anskaffning av inventarier, som skall användas i redan befintliga lokaler.

De 12 kronor för lärjunge och år, som för närvarande utgår i statsbidrag till *fria läroböcker och förbrukningsmateriel* anser försöksdistriktet icke vara på långt när tillräckliga. Distriktens beräkningar rörande de av försöksverksamheten orsakade merkostnaderna har emellertid givit synnerligen varierande resultat, nämligen från 14 till 105 kronor per lärjunge och år. Det påpekas, att böckerna för försöksverksamheten fördryas genom att upplagorna är små. Även förbrukningsmaterielen blir dyrare, särskilt genom den experimentverksamhet man måste ha inom försöksdistriktet.

Samtliga försöksdistrikt menar, att det även beträffande *anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel* rör sig om betydande merkostnader. Även härvidlag skiljer sig emellertid distriktens uppskattningar av kostnadsbeloppen avsevärt, fastän icke i samma grad som i fråga om fria läroböcker. Uppskattningarna varierar från 5 kronor till 18 kronor 25 öre per elev och år.

Försöksdistriktet framhåller, att centraliseringen av skolgången på högstadiet ökar kostnaderna för *skolskjutsar* väsentligt. Ett distrikt håller före, att kostnadsökningen för skolskjutsar och *inackordering* är för landsbygdens distrikt den största merutgiften för försöksverksamheten. Distriktet åsamkas vidare särskilda resekostnader för elever i den förberedande yrkesundervisningen, vilka måste färdas till sin arbetsplats och ofta gör det enskilt och även till plats utanför kommunen.

En upprustning av *skol- och klassbibliotek* anses allmänt av distriktet vara nödvändig. Många distrikt uttalar sig för att en mera engångsmässig upprustning på förslagsvis tre år skall genomföras, varefter man skulle återgå till det normala anslaget. Det nuvarande anslaget anses otillräckligt.

Kostnaderna för *skolmältider* beräknas stiga genom införandet av den förberedande yrkesundervisningen. Särskilda anordningar måste nämligen träffas för elevernas skolfrukost, då de vistas för praktiskt arbete hos arbetsgivare på så långt avstånd från skolbespisningslokalerna, att de inte hinner besöka den vanliga utspisningen.

Försöksdistriktet framhåller vidare, att en ökning också skett av sådana *kostnader, till vilka statsbidrag hittills icke utgått*. Distriktet synes vara av den mening, att statsverket bör träda in som kostnadsbärare även härvidlag. De kostnader, som avses, är främst administrationskostnader såsom ersättningar av olika slag till ledamöter av folkskolestyrelsen och dess nämnder, kostnader för skrivhjälp och kvalificerad assistent till distriktsöverlärare, avlöning av vaktmästare samt kostnader för föräldramöten. Vidare pekas på kostnaderna för bränsle, lyse och renhållning. Det betonas även, att kommunerna har att svara för betydande kostnader i samband med lärarnas fortbildning.

4. Principiella synpunkter på frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun.

Försöksdistriktets ståndpunkt beträffande kostnadsfördelningen mellan stat och kommun sammanfattas av de sakkunniga sålunda.

Försöksdistriktet synes icke vilja acceptera det av föredragande statsrådet i propositionen 1951:155 gjorda uttalandet, att med merkostnader

borde förstas den ökning av kostnaderna, som genom försöksverksamheten åsamkas skoldistriktet utöver kostnaderna för 7-årig, 8-årig eller 9-årig folkskola. Den av distriktet företrädde meningen synes i stället vara att, eftersom distriktet utan försöksverksamhet icke skulle ha infört längre skolgång än 7-årig folkskola — vilket ett par kommuner till och med funnit lämpligt att fastslå i särskilt protokollsuttalande i samband med fattandet av beslutet om försöksverksamhetens påbörjande — bör såsom merkostnader anses, förutom de särskilda försökskostnaderna upp till och med 7:e klass, samtliga distriktets kostnader för 8:e och 9:e klasserna.

I anslutning till av statsmakterna gjorda principuttalanden i frågan utgår *de sakkunniga* från att med merkostnader för försöksverksamheten närmast bör förstas de kostnader, som genom densamma åsamkas kommunerna utöver vad de eljest fått bestrida, om de i stället för försöksskola hade haft 7-årig, 8-årig respektive 9-årig folkskola. De sakkunniga anför vidare bland annat följande.

I praktiken är det omöjligt att på ett betryggande sätt beräkna storleken av merkostnaderna för försöksverksamheten. Även med användande av den nyss angivna definitionen kan väsentliga resultatdifferenser uppkomma allt efter den standard, som den 7-, 8- eller 9-åriga jämförelsefolkskolan har respektive tänkes äga. Vidare må det erinras, att det torde vara försöksverksamhetens kanske främsta syfte att pröva de nya pedagogiska idéer, som bör tillgodoföras den kommande enhetsskolan. Med hänsyn härtill är det både naturligt och värdefullt, att distriktet varierar undervisningsmetoderna och att utlopp beredes för den pedagogiska initiativkraft, som kan befrämja enhetsskolans syfte. Detta för emellertid också med sig kostnader, vars natur bäst åskådliggöres, om de benämnas experimentkostnader, och som kan variera högst avsevärt mellan olika pedagogiska metoder och anordningar samt självfallet också mellan olika försöksdistrikt.

När man således i praktiken icke kan erhålla något betryggande mått på merkostnadernas storlek, har de sakkunniga funnit föga vara att vinna med utläggningar om i vilken utsträckning försöksdistriktet bör erhålla ersättning för försökskostnaderna. Det är emellertid otvetydigt, att distriktet åsamkas kostnader för en pedagogisk experimentverksamhet, vars resultat kommer hela landets skolväsende tillgodo. Det är ett rimligt krav, att försöksdistriktet skall erhålla ersättning för experimentkostnader, som nedlägges på utformningen av den kommande skolan. Dessa kostnader kan växla år från år, mellan olika distrikt och mellan olika skolstadier. Den uppgift, som åvilar de sakkunniga, torde bestå i att trots de därmed förenade svårigheterna söka finna en enkel och schematisk linje för påbyggnad av de nu utgående statsbidragen, vilken ger till resultat ett verksamt ekonomiskt stöd åt de av experimentverksamheten betungade skoldistriktet.

5. De sakkunnigas förslag.

De sakkunniga anger ramen för sitt förslag på följande sätt.

Förslaget avser endast skoldistrikt, som jämlikt medgivande av Kungl. Maj:t bedriver pedagogisk försöksverksamhet efter riktlinjer av 1946 års skolkommission och under överinseende av skolöverstyrelsen.

I den mån annan försöksverksamhet äger rum eller kommer till stånd och kan nyttiggöras i samband med försöksverksamheten på enhetsskolans grund, synes det finnas skäl överväga att också för sådan försöksverksamhet ge möjlighet till ökade statsbidrag. De mera kvalificerade försökskostnaderna torde dock uppkomma på högstadiet inom enhetsskolans försöksverksamhet. Dessa förhållanden föranleder de sakkunniga att begränsa de i det följande föreslagna löpande bidragen till att avse endast högstadiet, d. v. s. klasserna 7—9. De sakkunnigas förslag avser endast läraravdelningar, som deltagar i försöksverksamheten, vilket innebär att distrikten icke skall åtnjuta statsbidrag för sådana avdelningar, som ej deltagar i försöksverksamheten — vare sig begränsningen beror på det successiva genomförandet eller kommunalt beslut om undantagande från försöksverksamhet av del av distriktet.

Statsbidragsbestämmelserna bör få begränsad giltighet. De experimentkostnader, för vilka kommunerna bör erhålla ökade statsbidrag, bör minska i den mån som erfarenheter av försöksverksamheten utvinnes och kan nyttiggöras för nya årskullar i 7—9 klasserna. Bestämmelserna om löpande bidrag bör därför erhålla en giltighet av högst 3 år och sålunda avse budgetåren 1952/53—1954/55. Övriga bidrag bör få karaktären av engångsbidrag. Härigenom sker samtidigt ett understrykande av att de föreslagna bidragen är av provisorisk karaktär och att de icke kan automatiskt påräknas vare sig för försöksverksamhetens sista fas eller för den definitiva enhetsskolan. En särskild prövning bör följaktligen sedermera äga rum, huruvida och under vilken tid bidragen efter treårsperiodens slut fortfarande bör utgå samt om och i vilken grad beloppen därvid bör ändras.

De föreslagna bidragen har i princip konstruerats såsom tilläggsbidrag till de nu utgående statsbidragen. Det hade därför varit från vissa synpunkter lämpligare, om det åt de sakkunniga tidigare givna uppdraget att ompröva grunderna för vissa statsbidrag kunnat fullgöras, innan översynen av statsbidragen till försöksverksamheten verkställdes. Då så emellertid icke kunnat bli fallet, är detta ytterligare en anledning att ge de nu föreslagna bestämmelserna begränsad giltighetstid. De sakkunniga kommer vid avgivande av förslag i fråga om statsbidragen till skolmältider, skollokaler och tjänstebostäder att samtidigt upptaga till prövning frågan, huruvida de därvid framlagda förslagen nödvändiggör en minskning av de föreslagna särskilda statsbidragen till försöksverksamheten.

D e s a k k u n n i g a s f ö r s l a g till ökade statsbidrag innebär, att försöksdistrikten skall erhålla

statsbidrag med 100 procent till löner åt ämneslärare,

statsbidrag till tjänstebostäder åt högstadiets lärare efter samma grunder som för folkskollärare,

tilläggsbidrag för anskaffande av *skollokaler* och deras förseende med en första uppsättning *inventarier* med 8 procent av det statsbidragsbelopp, som utgår efter nu gällande bestämmelser,

försökskostnadsbidrag med 400 respektive 600 kronor för varje läraravdelning å högstadiet, därvid det senare beloppet i princip skall utgå endast till försöksdistrikt å landsbygden, samt

startbidrag med 400 kronor för varje läraravdelning i den lägsta klass, varmed försöksverksamhet tagit sin början, dock för högst 30 läraravdelningar; i skoldistrikt, där försöksverksamheten börjar under olika år, skall startbidraget under följande startår utgöra 300 kronor.

Av de föreslagna bidragen är kommunbidragets borttagande för ämneslärare och försökskostnadsbidraget av löpande karaktär, medan de övriga är engångsbidrag.

Samtliga bidrag utom det till löner åt ämneslärare förutsättes skola äga också retroaktiv verkan.

Av de sakkunnigas motivering för förslaget inhämtas i huvudsak följande.

Den åtgärd, som ligger närmast till hands om statsbidraget till *lärarlöner* skall höjas, är att avskaffa det avdrag från statsbidraget för ämneslärare med heltidstjänst, som nu göres med samma belopp som kommunbidraget för folkskollärare. Ett borttagande av kommunbidraget synes ha skäl för sig, då försöksverksamheten är ett riksintresse, för vilket statsverket borde bära kostnaderna. I enlighet med de sakkunnigas principiella inställning bör fördelningen av kostnaderna för försöksverksamheten verkställas så, att statsverket i stort sett bestrider experimentkostnaderna, medan kommunerna står för övriga kostnader. De sakkunniga anser i anslutning härtill, att borttagandet av kommunbidraget för ämneslärarna bör utgöra en av formerna för ersättning till kommunerna för experimentkostnaderna och föreslår därför, att statsbidraget till löner åt ämneslärarna icke skall minskas med detta särskilda avdrag. Förutom ekonomisk lättnad för försöksdistrikten får ett genomförande av förslaget till följd, att samma princip tillämpas rörande kostnaderna för avlönande av ämneslärarna å försöksskolornas högstadium som beträffande avlöning åt lärare vid statliga realskolor, d. v. s. lönekostnaderna bestridas helt av statsverket. Detta synes så mycket mera befogat som tillkomsten av försöksskolor måste minska behovet av statliga realskolor. Utom dessa i och för sig önskvärda resultat uppnår man en effekt, som kan sägas komplettera åtgärderna för motverkande av bristen på kompetenta ämneslärare, nämligen ett undanröjande av olikheten i statsbidragsreglerna mellan ämneslärare och timlärare. Detta är av betydelse i så måtto, att det under denna förutsättning ter sig naturligt för kommunerna att också själva vidtaga alla tänkbara åtgärder för anskaffande av ämneslärare, vilket icke i samma grad för närvarande kan anses vara fallet. Kommunerna kan nämligen nu sägas på sätt och vis motarbeta sitt eget ekonomiska intresse, om de gör uppoffringar för att t. ex. anskaffa bostad åt en ämneslärare, för vilken de sedan erhåller avdrag från statsbidraget med det nämnda kommunbidraget, i stället för att nöja sig med mindre kompetenta lärarkrafter i form av tim-

lärare, för vilka statsverket påtager sig hela lönekostnaden. En intressekonflikt uppstår följaktligen mellan de pedagogiska och ekonomiska strävandena, vilken det är angeläget att bringa ur världen.

Det av vissa försöksdistrikt framhållna behovet av *särskilda handledare på arbetsplatserna för den förberedande yrkesundervisningen i nionde klassen* torde ej tarva något förslag till särskild åtgärd. De sakkunniga förut-sätter, i enlighet med vad i det följande anföres rörande formerna för statsbidrag åt yrkesundervisningen i nionde klassen, att instruktörer och handledare skall kunna inpassas — eventuellt efter särskild kompetensprövning av skolöverstyrelsen — i någon av lärarkategorierna timlärare eller ämneslärare i praktiska läroämnen.

När skyldighet enligt folkskolestadgan föreligger för distrikt att tillhandahålla *tjänstebostad* åt folkskolans lärare, kan det med skäl frågas, varför sådan skyldighet icke skall anses vara för handen gentemot lärarna på försöksskolans högstadium. Den för skyldigheten grundläggande förut-sättningen är, att hyresmarknad för här åsyftade bostäder icke finnes i skolans närmare omgivning. Svårigheterna att på sådana orter anskaffa bostad torde vara desamma för högstadiets som för låg- och mellanstadiets lärare. Det är nödvändigt, att i tjänstebostadsfrågans ordnande se en viktig åtgärd för avhjälpan av lärarbristen för landsbygdsdistriktens vidkommande. Statsbidrag för detta ändamål kan även sägas tillgodose rättvisesynpunkten genom att i möjligaste mån avlyfta kostnader av nu ifråga-varande slag från landsbygdsdistrikt, som i övrigt blir relativt hårt belastade med kostnader för försöksverksamheten. Denna synpunkt synes också tala för att de lärare, som påtagit sig den krävande tjänstgöringen å försöksskolornas högstadium, bör ha samma möjlighet att erhålla tjänstebostad som folkskolans lärare. Statsbidraget bör bestämmas efter samma regler, som nu gäller för folkskollärare, och boställsordningen för folkskolans lärare bli tillämplig för högstadiets lärare som om de vore folkskollärare. Tjänstebostäderna för högstadiets lärare bör alltså ha samma standard som bostäderna för folkskolans lärare. Statsbidrag till tjänstebostäder för högstadiets lärare bör principiellt få utgå retroaktivt, om i något fall försöksdistrikt anskaffat bostad för sådan lärare efter den tidpunkt, då beslut fattats om att distriktet ifråga skulle påbörja försöksverksamhet.

Statsbidrag till *byggnader för folkskoleväsendet* och till *den första uppsättningen inventarier* kan såsom förut nämnts, utgå med lägst 35 procent och i regel högst 80 procent av bidragsunderlaget. Procenttalet bestämmas i förhållande till antalet skattekronor per invånare, graderat i vissa fixerade intervaller. Den variation av procenttalet inom varje intervall — med den inbördes differensen genomgående bestämd till 10 procent — som statsbidragsbestämmelserna medger, gör det möjligt att särskilt beakta fall, där kostnaderna ter sig höga i förhållande till distriktets ekonomiska bärkraft. Denna möjlighet synes också ha begagnats för att i någon mån täcka de merkostnader för anskaffande av skollokaler m. m., som föranledes av försöksverksamheten.

Försöksdistrikten har enligt de sakkunnigas uppfattning visst fog för sin åsikt, att högstadiets mera differentierade och individuellt betonade undervisning vid ett riktigt bedrivande av försöksverksamheten kräver mera speciallokaler än om undervisningen i stället bedrivits i folkskola. De sakkunniga vill vitsorda, att distrikten åsamkas merkostnader för

såväl lokaler som utrustning av desamma. En annan omständighet, som föranleder kostnadsökning, synes vara att distrikten genom försöksverksamheten tvingats bygga skollokaler tidigare än de skulle behövt göra om 7-årig folkskola bibehållits. Att distrikten bör beredas skälig ersättning för sådana kostnadsökningar som de nu nämnda, anser de sakkunniga berättigat. Det är emellertid svårt att finna en jämförelsegrund för uppskattningen av merkostnaderna enligt den tidigare angivna principen. Det möter även svårigheter att i dessa fall uppskatta vad de sakkunniga i det föregående angivit såsom experimentkostnader. Det är dock möjligt att någorlunda inringa det område, där dessa gör sig gällande. Det synes mestadels vara undervisningen på högstadiet, som kräver mera väsentligt hänsynstagande i fråga om utformningen av skollokaler och desammas förseende med ändamålsenlig utrustning. De sakkunniga har stannat vid att dessa kostnader skäligen borde kompenseras genom en ökning av eljest utgående statsbidrag med cirka 10 procent. Det förhöjda bidraget för dessa ändamål skulle egentligen endast avse högstadiets lokaler. Av praktiska skäl och med hänsyn till att ett så inriktat bidrag skulle kunna träffa ojämnt, synes emellertid det förhöjda bidraget böra avse också lokalerna för låg- och mellanstadierna, vare sig dessa är förlagda till centralskolor eller bygdeskolor (stadsdelsskolor). Denna utvidgning av tillämplighetsområdet föranleder dock, att tillägget rimligen bör nedsättas från 10 till 8 procent. Skoldistriktens merkostnader för anskaffande av skollokaler och desammas utrustning bör alltså enligt de sakkunnigas mening ersättas genom ett engångsmässigt tillägg av 8 procent på det statsbidragsbelopp, som distriktet enligt nuvarande bestämmelser är berättigat till. Det nu föreslagna tilläggsbidraget bör icke utesluta, att den nyss berörda möjligheten att jämka bidraget allt fortfarande utnyttjas, då skäl härför kan anses föreligga. För att ingen orättvisa skall begås till nackdel för sådana distrikt, som tidigt planerat och blivit i tillfälle att utföra nybyggnad av skollokaler för försöksverksamheten, bör tilläggsbidraget utgå retroaktivt för byggnad, som anskaffats efter den tidpunkt, då beslut fattats om att distriktet ifråga skulle påbörja försöksverksamhet.

I anslutning till frågan om statsbidrag till anskaffande av skollokaler och deras utrustning, vilket bidrag torde vara det för försöksverksamheten mest betydelsefulla skattegraderade bidraget, vill de sakkunniga beröra frågan om de av dem föreslagna tilläggsbidragens avvägning i förhållande till skatteunderlaget. Frågan har upptagits av tre kommuner, Hietaniemi, Nederkalix och Råneå, vilka i en framställning till Kungl. Maj:t den 22 april 1952 hemställt om provisoriska tilläggsbidrag för försöksverksamheten till särskilt hårt skattetyngda kommuner. Då det är de för riksintresset nedlagda experimentkostnaderna, som bör ersättas kommunerna, och då nu utgående bidrag redan i sin tur utgår med belopp, som avvägs med hänsyn till kommunens ekonomiska bärkraft, anser de sakkunniga, att tilläggsbidragen i princip icke bör vara ytterligare skattegraderade.

Försöksdistrikten har hävdats, att en ändring av gällande kungörelse är behövlig för att särskilt den förberedande yrkesundervisningen och den mera specialiserade naturkunnighetsundervisningen skall kunna tillgodoses i erforderlig utsträckning med inventarier och annan utrustning. Vad gäller den förberedande yrkesundervisningens behov av inventarier, torde försöksdistrikten avse utrustning för erforderliga skolverkstäder. De sakkunniga förutsätter emellertid, att kungörelsen får tolkas så, att uttrycket

»slöjdsalar» (3 § 2 mom. första stycket) innefattar skolverkstäder av olika slag för den förberedande yrkesundervisningen. Statsbidrag utgår ej till inventarier för naturkunnighetsrum, ej heller till inventarieanskaffning, t. ex. vid förhyrande av lokaler för skoländamål. De sakkunniga vill emellertid icke nu förorda någon ändring av gällande kungörelse utan avser att upptaga sistnämnda spörsmål, vilka torde vara av betydelse ej endast för försöksdistriktet utan för samtliga skoldistrikt, till närmare prövning i samband med översynen av grunderna för statsbidrag till anskaffande av skollokaler och deras utrustning med inventarier.

I sin motivering för de föreslagna *försökskostnadsbidragen* och *startbidragen* kommenterar de sakkunniga inledningsvis nu gällande bestämmelser om de statsbidrag, som ej berörts i den hittills återgivna motiveringen. Av vad de sakkunniga därvid anfört må följande återges.

Det är av synnerlig vikt, att försöksdistriktet kan förfoga över tillräckliga medel för inköp av *fria läroböcker* och *förbrukningsmateriel* samt till anskaffande och underhåll av *undervisningsmateriel*. Vid den pedagogiska experimentverksamheten bör under växlande betingelser olika läroböckers och materiels lämplighet för undervisningen prövas. Det är då naturligt, att kostnaderna för läroböcker och materiel blir betydande. De sakkunniga har funnit, att på nu ifrågavarande område förekommer experimentkostnader i sådan utsträckning, att en förstärkning av utgående statsbidrag är motiverad.

Bestämmelserna i skolskjutskungörelsen synes enligt de sakkunnigas mening vara så formulerade, att statsbidrag kan utgå till enhetsskolans samtliga undervisningsformer. Detta innebär således, att även de enskilda resor, som lärjungarna i nionde klassen vid den praktiska yrkesundervisningen dagligen kan få företaga till och från sin arbetsplats, måste anses som i kungörelsens mening vederbörligen anordnad *skolskjuts* och kostnaderna för desamma följaktligen betraktas som statsbidragsberättigade i samma mån som övriga skolskjutskostnader. Då avståndet till arbetsplatsen från hemmet är så långt, att skolskjutsresor icke kan ifrågakomma, bör *inackordering* också kunna tillgripas vid denna praktiska yrkesundervisning, vilken meddelas såsom en integrerande del av den ordinarie undervisningen på högstadiet, även om den i och för sig icke är förlagd till närmast belägna skola enligt föreskrifterna i inackorderingskungörelsen. Den för den praktiska delen av undervisningen i klass 9 y relevanta frågan är, huru det i kungörelsen använda begreppet »närmaste skola» skall uttydas. Tvekan kan nämligen råda, huruvida arbetsplats, till vilken elev hänvisats för den praktiska undervisningen i nämnda klass, skall anses liktydig med skola i inackorderingskungörelsens mening. Enär den praktiska undervisningen i klass 9 y bedrives i överensstämmelse med fastställd timplan, bör enligt de sakkunnigas mening arbetsplats, vid vilken dylik undervisning meddelas, anses såsom skola i inackorderingskungörelsens mening.

Från försöksdistriktets sida har det hävdats, att kostnaderna för skolskjutsar och inackordering är så betydande, att statsbidragen för dessa ändamål borde höjas. Då statsbidragen för både skolskjutsar och inackordering äro satta så högt som till 80 procent av kostnaderna, är det enligt de sakkunnigas mening mindre lämpligt att företaga någon ytterligare höj-

ning, eftersom kommunernas intresse av ett ekonomiskt planerande och ordnande av skolskjutsar och inackordering kan befaras minska i samma mån, som de på kommunerna belöpande kostnaderna sjunka. De sakkunniga ha emellertid klart för sig, att nu ifrågavarande kostnader till följd av försöksverksamheten ökat för landsbygdsdistriktens vidkommande, och ha beaktat detta vid avvägningen av de generella löpande bidragen.

De sakkunniga understryker, att försöksdistriktens behov är stora beträffande såväl *skol- som klassbibliotek*. Det torde särskilt för klassbibliotekens del återstå att göra väsentliga anskaffningar, för att biblioteken skall bringas i nivå med de krav försöksverksamheten ställer. De sakkunniga anser sig för sin del dock icke nu böra framlägga något förslag i detta hänseende.

Då det gäller *skolmåltider*, torde några mera väsentliga merkostnader icke förekomma utöver dem, som skulle uppkomma vid motsvarande antal klasser i folkskola. Härvid förutsättes dock, att gällande kungörelse så tolkas, att statsbidrag utgår också till sådana måltider anordnade genom skolans försorg, som elev i den förberedande yrkesutbildningen vid den praktiska undervisningen kan behöva intaga, då han på grund av arbetsplatsens läge icke kan erhålla skolfrukost i någon skolans egen bespisinglokal.

Som motivering för *försökskostnadsbidrag* och *startbidrag* anför de sakkunniga i huvudsak följande.

Behov av förstärkning föreligger i första hand beträffande bidragen till fria läroböcker och förbrukningsmateriel samt till anskaffande och underhåll av undervisningsmateriel. På dessa bidragsområden är otvivelaktigt experimentkostnaderna jämförelsevis stora. För landsbygdsdistriktens vidkommande är det vidare erforderligt att åstadkomma en avlastning av de genom försöksverksamheten ökade kostnaderna för skolskjutsar och inackordering. För kostnader av »diverse-karaktär», som också ökat genom försöksverksamheten, såsom utgifter för lärarnas fortbildning och andra av distrikten företagna förbättringar av den pedagogiska standarden, bör också en viss ersättning beräknas. Vissa slag av inventarier är enligt gällande bestämmelser ej statsbidragsberättigade. Frågan om ändring av bestämmelserna härutinnan samt spørsmålet, huruvida statsbidrag till inventarier skall kunna erhållas utan att samtidigt statsbidrag till anskaffande av skollokal utgår, har av de sakkunniga avsetts skola upptagas till behandling vid det fortsatta utredningsarbetet. I avvaktan härpå bör emellertid försöksdistrikten erhålla provisoriskt statsbidrag även för nu ifrågavarande inventariestkostnader.

För samtliga nu nämnda kostnader har de sakkunniga funnit sig böra föreslå ett särskilt tilläggsbidrag, *försökskostnadsbidrag*, vilket årligen bör utgå med 400 respektive 600 kronor för varje läraravdelning å högstadiet vid läsårets början. Med hänsyn till de större kostnader, som landsbygdsdistrikten har bland annat för skolskjutsar och inackordering samt för den förberedande yrkesutbildningen, anser de sakkunniga, att det större bidraget, 600 kronor, skall utgå endast till landsbygdsdistrikt. I vissa fall torde dock stad eller köping med särskilt omfattande landsbygd böra tilldelas det högre bidraget. Bidraget bör utgå retroaktivt till respektive distrikt från och med det år då försöksverksamheten påbörjats i högsta-diets lägsta klass (sjunde klassen). Detta innebär att om innevarande läsår betraktas som det första av de år, under vilka de föreslagna bestämmel-

serna skall gälla, endast de distrikt, som påbörjade försöksverksamhet läsåret 1949/50, erhålla retroaktivt bidrag för de läraravdelningar, som distriktet föregående läsår hade av 7:e klassen.

Det är synnerligen betydelsefullt att försöksverksamheten redan från början kan bedrivas på önskvärt sätt och ej hämmas av alltför stor brist på lämplig undervisningsmateriel eller annan utrustning. De sakkunniga föreslår därför, att även ett engångsbidrag, *startbidrag*, utgår. Detta bör vara lika för alla distrikt och utgå med 400 kronor för läraravdelning i den lägsta klass, med vilken försöksverksamheten inom distriktet startar. Bidraget utgår således ej till läraravdelning i annan klass än den lägsta och ej heller för läraravdelning i lägsta klassen annat än det år, då försöksverksamheten påbörjas. Bidraget är avsett att underlätta en upprustning av försöksskolans pedagogiska hjälpmedel. Med hänsyn till att de största distrikten med sina större resurser ej har samma behov av hjälp till en första upprustning som de mindre distrikten, bör startbidraget maximeras såtillvida, att det inte bör utgå för flera läraravdelningar än högst 30 per distrikt. Därest ett skoldistrikt påbörjar pedagogisk försöksverksamhet endast inom en del av distriktet, bör det efter första läsåret, då helt bidrag utgår, vid de utvidgningar av försöksverksamheten, som efter hand kan göras efter samma normer, erhålla ett till 300 kronor reducerat startbidrag. Startbidraget bör utbetalas retroaktivt till de distrikt, som för närvarande bedriver försöksverksamhet. Beräkningsgrunden bör vara antalet läraravdelningar vid respektive hösttermins början.

6. Kostnadsberäkningar.

Beräkning av kostnaderna för borttagande av *kommunbidragen* till avlöning åt ämneslärarna på försöksverksamhetens högstadium har på framställning av de sakkunniga verkställt inom skolöverstyrelsens försöksavdelning. Antalet läraravdelningar på högstadiet i de nuvarande försöksdistrikten — vilka samtliga kommer att ha ett fullt utbyggt högstadium läsåret 1956/57 — har beräknats till 174 läsåret 1953/54, 272 läsåret 1954/55, 353 läsåret 1955/56 och 431 läsåret 1956/57. Det har vidare antagits, att ungefär 20 procent av undervisningen på högstadiet bestrides av timlärare. Därjämte har beaktats, att ett borttagande av kommunbidragen gör de fyllnadsbelopp överflödiga, som nu utgår till två distrikt (Timrå och Svedala), där statlig realskola successivt ersättes med enhetsskolans högstadium. Med dessa utgångspunkter har kommunbidragens borttagande beräknats medföra följande ungefärliga nettokostnader, nämligen för läsåret 1952/53 90 000 kronor, för läsåret 1953/54 160 000 kronor, för läsåret 1954/55 250 000 kronor, för läsåret 1955/56 350 000 kronor samt för läsåret 1956/57 400 000 kronor.

Kostnaderna för statsbidrag till *tjänstebostäder* åt högstadiets ämneslärare kan enligt de sakkunniga förväntas bli så blygsamma, att de utan svårighet kan rymmas inom ramen för tillgängliga eller i vanlig ordning beräknade och beviljade anslagsmedel.

Skolöverstyrelsen har för de sakkunnigas räkning undersökt storleken av beviljade och tillstyrkta statsbidrag till försöksdistriktens *skolbyggnader och inventarier* från och med försöksverksamhetens början inom respektive distrikt. Till och med den 29 december 1952 hade summan av beviljade statsbidragsbelopp uppgått för byggnader till 5 563 400 kronor och för inventarier till 103 600 kronor. Med tillägg av vid samma tidpunkt tillstyrkta, ännu ej beviljade statsbidrag uppgår statsbidragsbeloppen till 7 230 700 respektive 148 600 kronor. Storleken av det retroaktiva tilläggsbidraget skulle således från försöksverksamhetens början och ungefärligen till och med innevarande läsår uppgå för byggnader till cirka 578 000 kronor och för inventarier till cirka 12 000 kronor eller tillhoppa till cirka 590 000 kronor.

Kostnaderna för retroaktiva *försökskostnadsbidrag* beräknar de sakkunniga till 15 000 kronor. I övrigt uppskattas kostnaderna för försökskostnadsbidrag till följande avrundade belopp, nämligen innevarande läsår till 46 000 kronor, läsåret 1953/54 till 95 000 kronor, läsåret 1954/55 till 145 000 kronor, läsåret 1955/56 till 180 000 kronor samt läsåret 1956/57 till 220 000 kronor.

Kostnaderna för retroaktiv utbetalning av *startbidrag* till de nuvarande försöksdistrikten uppskattar de sakkunniga till omkring 112 000 kronor.

De med ett genomförande av de sakkunnigas förslag förenade kostnaderna beräknas av de sakkunniga under b u d g e t å r e t 1 9 5 3 / 5 4 uppgå till och skola bestridas med anlitanande av följande anslag, nämligen:

för ökade *lärarlöner* under läsåret 1952/53, vilka utbetalas under budgetåret 1953/54, 90 000 kronor att utgå från förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor*;

för *tjänstebostäder* ett icke beräknat belopp att utgå från förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag till tjänstebostäder*;

för *tilläggsbidrag för anskaffande av skollokaler och deras förseende med en första uppsättning inventarier*, inberäknat retroaktiva bidrag, 590 000 kronor att utgå från förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten*; samt

för *försökskostnadsbidrag*, inberäknat retroaktiva bidrag, 156 000 kronor och *startbidrag*, likaledes inberäknat retroaktiva bidrag, 112 000 kronor eller tillsammans 268 000 kronor att utgå från ett nytt riksstatsanslag, vilket bör uppföras såsom förslagsanslag under rubriken *Försökskostnadsbidrag* och med ett avrundat belopp av 275 000 kronor.

7. Remissyttranden.

Inledningsvis framhåller *skolöverstyrelsen*, att det klart kan konstateras, att de i försöksverksamheten nu engagerade skoldistrikt arbetar under ogynnsammare ekonomiska betingelser än andra skoldistrikt. Starkast framträder måhända detta förhållande i landsbygdsdistrikt, som på grund av splittrad bebyggelse och förhållandevis svag ekonomi ofta har svårt att bära de med försöksundervisningen förenade kostnaderna. Den entusiasm, varmed verksamheten startats i många kommuner, har i någon mån tenderat att dämpas på grund av stigande och delvis oförutsedda kostnader. Överstyrelsen påpekar, att distriktens olika struktur visserligen gör, att olika typer av kostnader kan förete avsevärda variationer inom olika delar av landet, men att sammantagna kostnaderna för skolväsendet i försökskommunerna utan tvekan blivit en av de mera framträdande utgiftsposterna i den kommunala budgeten, en post som numera i många kommuner i avsevärd mån blir bestämmande vid den årliga kommunala utdebiteringen.

Med anledning av de sakkunnigas principiella synpunkter på frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun anför *statskontoret*, att det torde vara ännu svårare att fastställa den ekonomiska innebörden i begreppet »experimentkostnader» än att uppskatta storleken av »merkostnaderna». Med hänsyn till att departementschefen i sitt interpellationssvar vid 1952 års riksdag icke synes ha avsett, att översynen av statsbidragsbestämmelserna skulle rubba den tidigare antagna grundregeln — att »merkostnaderna» skall betalas av statsverket — finner ämbetsverket statsunderstödet även fortsättningsvis böra bestämmas med utgångspunkt i merkostnaderna.

Enligt *stadsförbundets* mening lämnar de av de sakkunniga tillämpade principiella grunderna icke någon säker ledning vid beräkningen av försöksdistriktens merkostnader; särskilt gäller detta med avseende å tilläggsbidraget för anskaffande av skollokaler samt försökskostnads- och startbidragen. Enligt *landskommunernas förbund* synes sakkunnigförslaget i stort sett motsvara kommunernas förväntningar.

Folkskolinspektören i Stockholms läns södra inspektionsområde uttalar, att genom ett alltför generöst ekonomiskt bidrag till försöksverksamheten en standardförbättring lätt kommer att uppfattas såsom enbart åstadkommen genom gynnsammare ekonomiska villkor och icke genom bättre organisation och arbetssätt; för skoldistrikt med relativt god ekonomi får väl försöksverksamheten betraktas som jämförlig med den standardförbättring, som dessa skoldistrikt under alla förhållanden kostar på sitt skolväsen.

Skolöverstyrelsen delar de sakkunnigas uppfattning om tillämpningsområdet för de föreslagna bestämmelserna men anser, att

Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att i varje särskilt fall besluta om tillämpning av bestämmelserna jämväl å annan försöksverksamhet än sådan som bedrivs enligt riktlinjer av 1946 års skolkommision. Företrädarna för *Stockholms skoldistrikt* framhåller, att även den s. k. 1947 års försöksverksamhet i Stockholm bör komma i åtnjutande av ökat statsbidrag enligt sakkunnigförslaget.

Vad de sakkunniga förordat beträffande giltighetstiden för de föreslagna bestämmelserna har föranlett erinran endast från företrädarna för *Stockholms skoldistrikt*. För att kommunerna vid sitt planerande av skolväsendet och utvidgningen av den nioåriga enhetsskolan skall kunna för en längre följd av år räkna med vissa fixerade bidrag från staten föreslår de, att bestämmelserna om de löpande bidragen tillämpas åtminstone till och med läsåret 1959/60.

Beträffande de sakkunnigas förslag till statsbidrag med 100 procent till lönerna åt ämneslärare framhåller *statskontoret*, att nu gällande bestämmelser torde stå i full överensstämmelse med den tidigare antagna principen för statsbidragets storlek. Då det emellertid torde vara mindre lämpligt med regler som innebär, att anställande av timlärare i stället för ämneslärare ställer sig ekonomiskt fördelaktigare för kommunerna, anser statskontoret sig böra förorda, att statsbidraget bestämmes till viss procent av avlöningskostnaderna för ämnes- och timlärare. Ämbetsverket vill icke motsätta sig, att bidraget får utgå med 90 procent.

Skolöverstyrelsen framhåller, att de fixerade kommunbidragen i fråga om folk- och småskollärlönerna genom penningvärdeutvecklingen numera icke spelar samma roll för kommunerna som tidigare; staten har ensam fått bära de merkostnader, som de senaste årens löneutveckling medfört. Det kan dock antagas, fortsätter överstyrelsen, att för försöksdistriktens vidkommande denna kostnadspost, totalt sett, kan bli ganska betydande, allteftersom högstadiet utbygges. Systemet på högstadiet med uppdelning av läraravdelningar och den överhuvudtaget mera individuellt lagda undervisningen pekar hän mot stigande kostnader för lärlöner och kommunbidrag. Bland andra motiv för kommunbidragens avskaffande framhåller överstyrelsen särskilt den nuvarande olikformigheten i statsbidragsvillkoren för ämneslärtjänster och timläranställningar.

Skolöverstyrelsen framhåller vidare i detta sammanhang, att instruktörer och handledare på arbetsplatserna för den förberedande yrkesundervisningen torde kunna inpassas i kategorierna timlärare eller ämneslärare endast i den mån, som eleverna kan sammanföras till större, statsbidragsberättigade grupper, vilket blott i mindre utsträckning torde bli möjligt. Utöver handledare och instruktörer torde för yrkesundervisningen i klass 9 y komma att krävas vissa lärare i yrkesämnen, vilka lärare icke kan inordnas i någon av de lärar-

kategorier, för vika statsbidrag nu utgår till försöksdistrikten. Dessa lärares anställningsförhållanden och statsbidragen till lönekostnaderna måste enligt överstyrelsens mening särskilt utredas. Tills vidare, innan närmare erfarenhet vunnits beträffande ifrågavarande undervisning, bör lärarna kunna i viss utsträckning anställas som timlärare. Men tjänstgöringsförhållandena bör också efter överstyrelsens medgivande kunna ordnas på annat lämpligt sätt, exempelvis genom att bereda läraren extra anställning eller låta tjänstgöringen ingå som fyllnadstjänstgöring för lärare vid yrkesskola. För budgetåret 1953/54 bör enligt överstyrelsens mening riksdagens medgivande inhämtas till en dylik provisorisk reglering av ifrågavarande lärares anställningsförhållanden och till statsbidrag för lönekostnaderna.

Företrädarna för *Stockholms skoldistrikt* understryker nödvändigheten av att vissa frågor beträffande förevarande yrkesundervisning klarlägges, såsom handledarnas kompetens och dem tillkommande ersättning, arten av och formen för elevs »arbetsanställning» samt behovet av särskilda arbetskläder för elever i vissa yrken.

1952 års yrkesutbildningssakkunniga hemställer i förevarande hänseende om komplettering av sakkunnigförslaget med en bestämmelse, att statsbidrag skall utgå med 100 procent till löner åt lärare i varje yrkesavdelning (klassavdelning) vid yrkesskola, som till mer än hälften av det för avdelningen normala elevantalet rekryteras med elever från enhetsskolans klass 9 y. Till stöd härför anför yrkesutbildningssakkunniga huvudsakligen följande.

Om elever från enhetsskolans nionde klass överföres till kommunal yrkesskola och där får hela sin undervisning, skulle, såvitt framgår av det föreliggande förslaget, statsbidrag till löner åt de lärare, som meddelar denna undervisning, utgå efter samma grunder som i övrigt tillämpas vid yrkesskolorna, d. v. s. med för närvarande högst 5 kronor 75 öre per timme. Om statsbidraget till undervisning på 9 y:s stadium vid yrkesskolorna sålunda bleve väsentligt lägre än till motsvarande undervisning inom enhetsskolan, skulle kommunerna säkerligen komma att dra sig för att inrätta särskilda avdelningar vid yrkesskolorna för elever från 9 y. Det skulle vara mycket olyckligt om man ens för en kortare övergångstid införde bestämmelser, som skulle leda till att den förberedande yrkesutbildningen i anslutning till enhetsskolans nionde klass endast i undantagsfall kunde komma att bedrivas vid yrkesskola. Detta skulle bland annat kunna bli till förfång för den fortsatta utbildningen vid yrkesskolorna, då denna som regel skulle komma att byggas på den i de flesta fall mindre systematiska utbildning, som kan komma att ges i samarbete mellan enhetsskola och företagare. Det torde därför vara nödvändigt, att statsbidrag efter de grunder, som förslagits av skolbidragssakkunniga, utgår i varje fall till löner åt lärare i sådana yrkesavdelningar (klassavdelningar) inom yrkesskolorna, som rekryteras helt med elever från enhetsskolans klass 9 y. I många fall kommer emellertid yrkesskolornas heltidsavdelningar att endast till en viss del rekryteras med elever från klass 9 y. I sådana fall vore det rimligt, att

statsbidraget i princip utgick efter de grunder, som tillämpas vid yrkes-skolorna, men att det ökades i förhållande till det antal 9 y-elever som yrkesavdelningen (klassavdelningen) innehåller. Vid ett provisorium, som det här är fråga om, bör man dock inte utarbета alltför detaljerade bestämmelser. Med den av yrkesutbildningssakkunniga föreslagna, i tillämpningen enkla bestämmelsen kommer man ändå fram till förhållandevis rättvisa statsbidrag, därigenom att, så snart antalet 9 y-elever understiger hälften av yrkesavdelningens normala elevantal, något ökat statsbidrag för undervisningen av dessa elever inte utgår.

Folkskolinspektören i Västernorrlands län södra inspektionsområde samt *landskommunernas förbund* föreslår, att jämväl statsbidraget till avlöning åt övningslärare på försöksskolans högstadium höjes till 100 procent.

De sakkunnigas förslag beträffande statsbidrag till tjänstestäder för högstadiets lärare har ej föranlett någon erinran vid remissbehandlingen.

Då redan gällande bestämmelser om statsbidrag till skolbyggnader och den första uppsättningen i inventarier möjliggör en förmånligare avvägning av statsbidraget för försöksdistriktens del, avstyrker *statskontoret* det av de sakkunniga härutinnan föreslagna tilläggsbidraget.

Skolöverstyrelsen anför bland annat, att det här är fråga om kostnader, som förr eller senare kommer att åvila samtliga skoldistrikt, varför försöksdistriktet genom tilläggsbidraget ställes i en något gynnad ställning i förhållande till övriga distrikt. Å andra sidan, framhåller överstyrelsen, tvingas försöksdistriktet att anskaffa lokaler och utrustning till klasserna 8 och 9 tidigare än övriga distrikt, vilket givetvis måste medföra merkostnader. Jämväl *vissa folkskolinspektörer* ifrågasätter av liknande skäl lämpligheten av det föreslagna tilläggsbidraget. *Folkskolinspektören i Norrbottens läns östra inspektionsområde* anser däremot tilläggsbidraget vara otillräckligt med hänsyn till förhållandena i inspektionsområdets försöksdistrikt (Hietaniemi och Nederkalix). *Riksräkenskapsverket* anser sig ej kunna på grundval av den föreliggande utredningen bedöma, huruvida det föreslagna tilläggsbidraget motsvarar distriktens merkostnader i förevarande hänseende.

Stadsförbundet och företrädarna för *Stockholms skoldistrikt* anser, att tilläggsbidraget bör beräknas på hela det fastställda bidragsunderlaget i stället för — såsom de sakkunniga föreslagit — på det enligt vanliga bestämmelser utgående bidragsbeloppet.

Beträffande lokaler och inventarier för yrkesundervisningen i klass 9 y förutsätter *skolöverstyrelsen* i anslutning till vad de sakkunniga föreslagit härutinnan, att lärosalarna för klass 9 y skall kunna innefattas i uttrycket »klassrum» i statsbidragskungörelsen. Enär rätt till statsbidrag ej föreligger, då undervisningslokaler anskaffas genom

att befintliga skollokaler tages i anspråk utan mera omfattande ändrings- och reparationsarbeten eller genom att lämpliga lokaler förhyres, men ett sådant förfarande innebär en besparing för det allmänna, som ej rimligtvis kan göra skoldistriktet mindre berättigat att erhålla statsbidrag till nödvändiga inventarier, bör vidare enligt överstyrelsens mening — i avvaktan på vad de sakkunniga senare kan komma att föreslå i denna fråga — Kungl. Maj:ts inhämta riksdagens bemyndigande att i särskild ordning medge statsbidrag till inventarier för undervisningslokaler för klass 9 y i sådana fall, då statsbidrag enligt nu gällande bestämmelser ej kan utgå.

Riksräkenskapsverket anser det lämpligt att i de särskilda statsbidragsbestämmelserna för försöksdistriktet uttryckligen anges, att statsbidrag kan utgå även till inventarier för den förberedande yrkesundervisningen.

Vad de sakkunniga inledningsvis anfört i sin motivering för försökskostnads- och startbidragen har föranlett vissa erinringar vid remissbehandlingen. Beträffande det nuvarande statsbidraget till fria läroböcker och förbrukningsmateriel anmärker sålunda *skolöverstyrelsen* och företrädarna för *Stockholms skoldistrikt*, att statsbidragsförfattningen (1946: 292) måste ändras så, att statsbidrag skall kunna utgå för elev i klass 9 även i sådana fall, där försöksverksamheten ej omfattar hela skoldistriktet och nionde klassen sålunda icke är obligatorisk. I fråga om skolbiblioteken föreslår *skolöverstyrelsen* för försöksdistriktets del genomförande av den av folkbiblioteks-sakkunniga (SOU 1949: 28) föreslagna skolbiblioteksreformen, innebärande årligt statsbidrag med 7 kronor per elev och slopande av kravet på ortsbidrag samt i denna del medförande en kostnadsökning av 130 000 kronor. I motsats till vad nu är fallet bör de gynnsammare villkoren gälla även för distrikt, där försöksverksamheten ej omfattar distriktets samtliga skolor. *Stadsförbundet* anser kompensation för ökade biblioteksutgifter bära ges genom höjning av försökskostnadsbidraget eller eventuellt startbidraget. Kompensation bör även utgå för ökade administrationskostnader, exempelvis för skrivhjälp eller assistent åt försöksledaren, framhåller *skolöverstyrelsen*, *stadsförbundet* och företrädarna för *Stockholms skoldistrikt*.

I fråga om försökskostnadsbidragets avvägning framhåller *statskontoret*, att bidraget ej bör utgå med visst belopp per läraravdelning, enär med hänsyn till differentieringen av undervisningen det i vissa fall är svårt att bestämma antalet självständiga klassavdelningar. Då vidare de ifrågavarande utgifterna snarare bestämmas av elevantalet än av antalet läraravdelningar, anser *statskontoret*, att bidraget bör utgå med visst belopp per elev och år. Ämbetsverket framhåller, att de tydligen starkt växlande merkostnaderna samt önskvärdheten av att ej stimulera till alltför kostsamma pedagogiska försök talar för en viss försiktighet vid fastställandet av bidragets storlek, och föreslår, att bidraget be-

stämnes till 12 respektive 16 kronor med tillämpning från och med innevarande läsår.

Skolöverstyrelsen föreslår höjning av försökskostnadsbidraget till 600 respektive 900 kronor per läraravdelning och år. Höjning av bidraget förordas även av *stadsförbundet* samt, för landsbygdsdistriktens del, av *folkskolinspektörerna i Norrbottens läns norra och östra inspektionsområden*. Ett bidrag om 500 kronor per läraravdelning i alla försöksdistrikt förordas av *folkskolinspektören i Uppsala läns inspektionsområde*. *Landskommunernas förbund* föreslår, att bidraget bestämmes till 400 kronor i stad, 600 kronor i köping och 800 kronor på landsbygden, det sistnämnda framför allt med hänsyn till landsbygdsdistriktens betydande kostnader för lärarnas tjänstebostäder.

Folkskolinspektören i Stockholms läns södra inspektionsområde föreslår, i anslutning till sin i det föregående angivna principiella ståndpunkt, att försökskostnads- och startbidragen skall utgå endast efter behovsprövning.

De sakkunnigas förslag till startbidrag avstyrkes av *statskontoret*. *Folkskolinspektören i Uppsala läns inspektionsområde* förordar ett enhetligt bidrag om 400 kronor per läraravdelning, oberoende av om starten skett samma eller olika läsår. *Stadsförbundet* finner motiven för den föreslagna begränsningen av bidraget till högst 30 läraravdelningar icke vara bärande och föreslår, liksom företrädarna för *Stockholms skoldistrikt*, att denna begränsning ej genomföres.

8. Departementschefen.

Behovet av särskilda bestämmelser rörande statsbidrag till försöksdistriktet aktualiserades inför läsåret 1951/52, då försöksverksamheten för första gången nådde upp i enhetsskolans högstadium. Med hänsyn till att undervisningen på högstadiet enligt 1950 års skolbeslut skall i första hand bestridas av ämneslärare, blev det då framför allt nödvändigt att lösa frågan om statsbidrag till ämneslärarnas löner. Såsom i det föregående angivits gäller enligt beslut av 1951 års riksdag, att försöksdistrikt i detta avseende åtnjuter statsbidrag enligt samma grunder som beträffande avlöning åt folkskollärare. Med den särskilda konstruktion, som statsbidraget till folkskollärlöner har — skoldistriktet bestrider ett visst fixerat belopp, det s. k. kommunbidraget, medan återstoden av avlöningskostnaderna vilar på statsverket — innebär detta, att staten påtagit sig hela den kostnadsökning, som följer av att undervisningen ombesörjes av ämneslärare i stället för folkskollärare. Till stöd för en dylik fördelning mellan stat och kommun av kostnader för försöksverksamheten har åberopats den principen, att försöksverksamheten såsom ett riksintresse icke bör medföra större

kostnader för försöksdistrikten än dessa eljest skulle ha haft för sitt folkskoleväsende, om i stället för försöksskola inrättats 7-årig, 8-årig respektive 9-årig folkskola i vederbörande distrikt. Beträffande statsbidrag för verksamheten på försöksskolans högstadium till andra ändamål än lärarlöner gäller enligt 1951 års provisoriska bestämmelser samma grunder som för folkskolan, dock med det undantaget att stasbidrag ej utgår till anskaffande av tjänstebostad.

Såsom jag framhållit i mitt förut omnämnda interpellationssvar vid 1952 års riksdag uppkommer emellertid vid försöksverksamheten på högstadiet merkostnader även i andra hänseenden än beträffande ämneslärnarnas avlöande. Den föreliggande sakkunnigutredningen bestyrker med all tydlighet detta förhållande. Merkostnader gör sig sålunda gällande beträffande alla de mera väsentliga utgiftsändamålen på folkskoleväsendets område, såsom i fråga om anskaffande av skollokaler och utrustning av dessa, läroböcker, undervisnings- och förbrukningsmateriel, skolskjutsar, inackordering och skolmåltider. Jag vill därtill framhålla, att lönekostnaderna genom undervisningsformerna på försöksskolans högstadium torde stiga utöver de antagliga lönekostnaderna i en i motsvarande mån utbyggd folkskola. Frågan om täckning för berörda merkostnader liksom spørsmålet om statsbidrag till tjänstebostäder åt högstadiets ämneslärare kräver nu sin lösning. En ytterligare omständighet av stor betydelse i detta sammanhang är, att högstadiet nästa läsår når upp i klass 9, där försöken med förberedande yrkesutbildning inom enhetsskolans ram skall börja. Såsom framgår av redogörelsen för sakkunnigutredningen och remissyttrandena uppkommer beträffande klass 9 y åtskilliga nya och delvis svårlösta problem rörande statsbidrag och vissa därmed sammanhängande frågor.

Enligt de sakkunnigas redogörelse skulle försöksdistrikten hävda den meningen, att med merkostnader i förevarande avseende borde förstås, förutom de särskilda försöksskostnaderna upp till och med 7:e klass, jämväl distriktets samtliga kostnader för 8:e och 9:e klasserna. De sakkunniga har vid uppläggningsen av sitt förslag utgått från den tidigare antagna principen, att merkostnaderna utgöres av de kostnader, som åsamkas försöksdistrikten utöver vad de eljest fått bestrida för en 7-, 8- respektive 9-årig folkskola. För egen del vill jag understryka vad som framhölls redan i anslutning till 1950 års principbeslut om vissa riktlinjer för enhetsskolans ledning och lokala organisation, nämligen att frågan om fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för enhetsskolan är ett mycket invecklat problem, vartill ställning ej kan tagas utan föregående noggrann utredning, samt att fördenskull och med tanke på den genom allmänna statsbidragsutredningen pågående undersökningen av statsbidragssystemet i dess helhet spørsmålet om statsbidrag till försöksdistrikten får lösas genom provisoriska bestämmelser. Detta bör betonas även med hänsyn därtill, att det måste stå klart, att de bestämmelser som meddelas i fråga om stats-

bidrag till försöksdistrikten — särskilt under försöksverksamhetens första tid — icke kan få vara prejudicerande för hur ansvarsförhållandet mellan staten och kommunerna skall fastställas, sedan enhetsskolan genomförts.

Jag kan ej tillstyrka, att i de provisoriska bestämmelser, som jag i det följande ämnar föreslå, den principiella frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun ges en lösning i annan riktning än vad som av statsmakterna hittills angivits som riktlinje i ämnet. Jag utgår därför ifrån den hittills tillämpade principen, att försöksverksamheten icke bör medföra större kostnader för försöksdistrikten än vad de haft att bestrida för en i motsvarande mån utbyggd folkskola.

Emellertid ställer det sig av naturliga skäl omöjligt att med någon större exakthet beräkna storleken av de ifrågavarande merkostnaderna. I försöksverksamhetens natur ligger också, att variationerna i merkostnaderna de olika distrikten emellan kan bli ganska avsevärda. Med beaktande av den nyss angivna principiella riktlinjen synes mig därför statens särskilda bidrag till försöksdistrikten lämpligen böra utformas såsom de sakkunniga förordat, nämligen genom påbyggnad av de nu utgående statsbidragen. Med hänsyn till omöjligheten av att exakt uppskatta merkostnaden för varje statsbidragsändamål kan för påbyggnaden dock endast uppställas det målet, att slutsumman av de särskilda statsbidragen till ett försöksdistrikt bör i huvudsak täcka distriktets merkostnader. Inom denna ram måste påbyggnaden i olika hänseenden bli skönsmässig och jämväl kunna göras beroende av andra än rent ekonomiska bedömanden, exempelvis hänsynstaganden från pedagogiska och administrativa synpunkter. Med dessa överväganden har jag funnit mig kunna i princip ansluta mig till de sakkunnigas förslag, vilket enligt min mening i huvudsak är väl avvägt. Innan jag övergår till behandlingen av de olika detaljerna i förslaget vill jag dock ange, att jag ej funnit mig böra tillstyrka införande av ett särskilt startbidrag till försöksdistrikten. Ett realiserande av sakkunnigförslaget i fråga om övriga bidrag torde, med vissa kompletteringar särskilt i avseende å den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y, medföra en så långt nu kan bedömas tillfredsställande täckning för merkostnaderna samt eliminera ekonomiska hinder för en effektivt bedriven fortsatt försöksverksamhet.

Vad först gäller t i l l ä m p n i n g s o m r å d e t för bestämmelserna bör detta, i enlighet med de sakkunnigas förslag, i princip vara begränsat till skoldistrikt, som med Kungl. Maj:ts medgivande bedriver pedagogisk försöksverksamhet enligt de år 1950 beslutade riktlinjerna för skolväsendets utveckling. I vissa fall torde emellertid skäl kunna föreligga för ökade statsbidrag även till annan försöksverksamhet. Jag förordar därför, att Kungl. Maj:t av riksdagen inhämtar bemyndigande att efter prövning i varje särskilt fall besluta om tillämpning helt eller i begränsad utsträckning av förevarande bestämmelser jämväl å annan försöksverksamhet än sådan, som bedrivs enligt nyssnämnda riktlinjer.

De sakkunnigas förslag, att bestämmelser om de särskilda löpande bidragen (statsbidraget till avlöning åt ämneslärare samt försökskostnadsbidraget) skall äga giltighet under budgetåren 1952/53—1954/55, synes väl grundat, varför jag tillstyrker detsamma. I detta sammanhang får jag erinra om att 1951 års särskilda bestämmelser beträffande försöksverksamheten i här ifrågavarande skoldistrikt enligt beslut av 1951 års riksdag äger tillämpning under budgetåren 1951/52—1953/54. I den mån icke dessa bestämmelser — som jämväl innefattar föreskrifter rörande lärare m. m. — konsumeras av i det följande föreslagna nya bestämmelser, torde de få tillämpas även under budgetåret 1954/55, så att en samordning av de olika bestämmelsernas giltighetstid kommer till stånd.

Ett 100-procentigt statsbidrag till kostnader för avlöning åt ämneslärare innebär i och för sig, att försöksdistrikten får täckning för hela kostnaderna för avlöning åt ifrågavarande lärare, icke endast för merkostnaderna. Såsom jag anført i det föregående torde emellertid merkostnadsprincipen böra avse blott slutsumman av de särskilda bidragen för försöksverksamheten. För ett 100-procentigt statsbidrag till ämneslärarlönerna har de sakkunniga anført vägande skäl. Av dessa vill jag särskilt understryka följande. Till timlärararvoden på försöksskolans högstadium utgår nu liksom i folkskolan statsbidrag med 100 procent. Från ekonomiska synpunkter är det alltså för närvarande förmånligare för distrikten att anlita timlärare i stället för ämneslärare. Höjes statsbidraget till ämneslärarlönerna till 100 procent uppstår däremot i förevarande hänseende ingen konflikt mellan de ekonomiska och pedagogiska intressena inom försöksdistriktet. Denna faktor är uppenbarligen av stor betydelse för ett ändamålsenligt bedrivande av försöksverksamheten på högstadiet. Även statskontoret har från dessa synpunkter upptagit tanken på en enhetlig procentsats för bidragen till ämneslärarlöner och timlärararvoden men föreslagit, att procentsatsen bestämmes till 90. Med anledning därav vill jag framhålla, att det nuvarande statsbidraget till ämneslärarlönerna redan vid avlöning enligt löneklass 23 i flertalet försöksdistrikt överstiger 90 procent och i löneklass 26 i vissa fall uppgår till över 93 procent. Ett enhetligt statsbidrag av 90 procent skulle därför innebära en ökad kostnad för försöksdistrikten.

Under hänvisning till vad jag nu anført tillstyrker jag, att statsbidraget till avlöning åt ämneslärare på försöksskolans högstadium höjes till 100 procent. Enligt de sakkunnigas kostnadsberäkningar kommer härigenom att från skoldistriktet till statsverket överföras en kostnad av 90 000 kronor för innevarande läsår och 160 000 kronor för läsåret 1953/54. Den innevarande läsår avseende kostnaden kommer att belasta det för budgetåret 1953/54 äskade förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor.*

I detta sammanhang vill jag något beröra frågan om anställningens form

och avlöningsförmånerna för ämneslärarna på försöksskolans högstadium. Skolöverstyrelsen har i en särskild framställning hemställt om inrättande från och med nästa budgetår av ordinarie ämneslärartjänster i försöksdistrikten och om förhöjd lönegradsplacering av ämneslärartjänsterna, det sistnämnda i anslutning till den lönereglering vid de allmänna läroverken och övriga högre skolor, som genomförts enligt beslut av 1952 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen nr 241. Frågan om inrättande av ordinarie ämneslärartjänster i försöksdistrikten diskuterades ingående i propositionen 1951: 155 angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. Tanken på inrättande av dylika tjänster avvisades då av föredragande statsrådet, statsministern Erlander, av vissa i propositionen (s. 26—27) redovisade skäl. Dessa skäl synes mig alltjämt ha den styrkan att jag ännu icke anser mig böra framlägga förslag om inrättande av ordinarie ämneslärartjänster i försöksdistrikten. Jag är emellertid mån om att betona, att detta mitt ställningstagande ingalunda beror på någon tvekan beträffande försöksverksamheten och lämpligheten av att knyta ordinarie tjänster till försöksdistrikten. Jag hyser emellertid den förhoppningen, att det trots frånvaron av ordinarie tjänster skall kunna gå att anskaffa behöriga lärare till försöksdistrikten. Min förhoppning härutinnan grundar jag på det bemyndigande, Kungl. Maj:t erhållit, att besluta om ändrad löneställning för ifrågavarande lärare i anslutning till de i propositionen 1952: 241 framlagda ändrade bestämmelserna för de allmänna läroverkens lärare. Jag ämnar inom den närmaste tiden för Kungl. Maj:t framlägga förslag om ändrade lönebestämmelser för försöksdistriktens ämneslärare.

I samband med statsbidraget till ämneslärarlönerna i försöksdistrikten har de sakkunniga berört frågan om statsbidrag till avlöning eller annan ersättning åt handledare på arbetsplatserna vid den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y. Spörsmålet härom samt vissa andra frågor om anställningsförhållanden för lärare i denna yrkesundervisning m. m. har också upptagits till behandling av bland annat skolöverstyrelsen och 1952 års yrkesutbildningssakkunniga i deras yttranden över sakkunnigförslaget. De berörda problemen är mycket invecklade och en riktig lösning av dem är av utomordentlig vikt för att försöken med den förberedande yrkesutbildningen skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt. Jag är icke nu beredd att framlägga något definitivt förslag i ämnet utan anser, att problemen måste utredas ytterligare i anslutning till erfarenheterna av det första försöksåret i klass 9 y. I nuvarande läge torde Kungl. Maj:t lämpligen böra inhämta bemyndigande av riksdagen att för budgetåret 1953/54 provisoriskt reglera anställningsförhållanden m. m. för lärare och handledare i den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y ävensom meddela föreskrifter rörande avlöning och annan ersätt-

ning till dessa samt rörande statsbidrag härtill i enlighet med vad som i övrigt gäller rörande dylikt statsbidrag på försöksskolans högstadium.

De sakkunnigas förslag, att statsbidrag skall utgå till tjänstebostäder även åt högstadiets lärare, har icke givit mig anledning till erinran. Statsbidraget bör utgå enligt samma grunder som gäller beträffande tjänstebostad åt folkskollärare. I avvaktan på resultatet av pågående utredningar rörande tjänstebostäderna torde jämväl i övrigt med avseende å nu ifrågavarande tjänstebostäder bestämmelserna för folkskollärare böra tillämpas. Statsbidrag till tjänstebostäder för högstadiets lärare enligt nu angivna grunder bör, såsom de sakkunniga föreslagit, få utgå retroaktivt till distrikt, som anskaffat dylik tjänstebostad sedan beslut fattats om påbörjande av försöksverksamhet i distrikt. Kostnaderna för detta nya statsbidrag till försöksdistriktet har av de sakkunniga förutsatts bli så blygsamma, att de utan svårighet kan rymmas inom ramen för i vanlig ordning beviljade medel under förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag till tjänstebostäder*.

De sakkunnigas förslag om ett tilläggsbidrag för anskaffande av skolorlokaler och dessas förseende med en första uppsättning inventarier med 8 procent av det statsbidragsbelopp, som utgår enligt 1945 års nu gällande kungörelse om statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet, har avstyrkts av statskontoret med hänvisning till att redan gällande bestämmelser möjliggör en förmånligare avvägning av statsbidraget för försöksdistriktens del. Jag får emellertid erinra om att en förmånligare avvägning av procentsatsen för statsbidragsbeloppet är möjlig endast där den enligt vanliga grunder framräknade procentsatsen är av sådan storlek, att den lämnar rum för en ytterligare höjning inom respektive latitud för procenttalet. Skolöverstyrelsen har anfört, att de merkostnader, som ifrågavarande tilläggsbidrag avser att täcka, förr eller senare kommer att åvila samtliga skoldistrikt, varför försöksdistriktet genom tilläggsbidraget skulle ställas i en något gynnad ställning i förhållande till övriga distrikt. Samtidigt har dock överstyrelsen framhållit, att försöksdistriktet tidigare än övriga distrikt har att anskaffa lokaler och utrustning till klasserna 8 och 9, vilket givetvis måste medföra merkostnader.

För egen del finner jag det föreslagna tilläggsbidraget väl motiverat i nuvarande läge, eftersom försöksverksamheten på högstadiet ostridigt föranleder merkostnader för anskaffande av de speciallokaler och de särskilda inventarier av olika slag, som kräves för ett ändamålsenligt bedrivande av den mera differentierade och individuellt betonade undervisningen på försöksskolans högstadium. Jag ansluter mig därför till de sakkunnigas förslag och har ej heller någon erinran mot vad de sakkunniga förordat beträffande den närmare utformningen av tilläggsbidraget. Bidraget torde böra få utgå retroaktivt med avseende å byggnad, som anskaffats efter det beslut fattats om påbörjande av försöksverksamhet i distriktet. Kostnaderna

för retroaktiva tilläggsbidrag, räknat från försöksverksamhetens början och ungefär till och med innevarande läsår, har av de sakkunniga beräknats till sammanlagt 590 000 kronor. Dessa kostnader torde få belasta förslagsanslaget till *Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten*.

Jämväl i fråga om skolbyggnadsbidraget uppkommer vissa speciella problem beträffande den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y. Sålunda torde Kungl. Maj:t böra få meddela särskilda bestämmelser i syfte att möjliggöra statsbidrag till inventarier i sådana speciallokaler för klass 9 y, som nu icke direkt kan inbegripas under vederbörande statsbidragskungörelses bestämmelser. Skolöverstyrelsen har fäst uppmärksamheten på det förhållandet, att statsbidrag nu ej utgår till anskaffande av den första uppsättningen inventarier i de fall, där byggnadsbidrag ej utgår till anskaffande av själva lokalen. De sakkunniga har härutinnan ej ansett sig böra förorda någon ändring av gällande bestämmelser, enär de avser att upptaga detta för hela folkskoleväsendet betydelsefulla spörsmål i samband med fullgörandet av sitt ursprungliga utredningsuppdrag. För egen del finner jag liksom överstyrelsen rimligt, att ett försöksdistrikt, som för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y med en besparing för det allmänna tager i anspråk lokaler, till vilkas anskaffande statsbidrag ej utgår, fördenskull ej bör gå miste om det särskilt för yrkesundervisningens bedrivande betydelsefulla statsbidraget till inventarier. I avvaktan på resultatet av de sakkunnigas utredning i ämnet torde därför Kungl. Maj:t böra få i särskild ordning medge statsbidrag till den första uppsättningen inventarier i undervisningslokaler för klass 9 y i sådana fall, där enligt nu gällande bestämmelser statsbidrag ej kan utgå.

Jag har nu behandlat de särskilda bestämmelser om direkt påbyggnad å redan befintliga statsbidrag, som jag funnit mig böra förorda såsom täckning i olika avseenden för merkostnader i anledning av försöksverksamheten. Innan jag härefter övergår till att närmare behandla frågan om det av de sakkunniga föreslagna försökskostnadsbidraget vill jag framhålla följande. Utöver de särskilda bestämmelser om statsbidrag till försöksdistrikten, som i förevarande sammanhang föreslås, avses de för folkskolan gällande statsbidragsföreskrifterna skola fortfarande äga tillämpning även med avseende å försöksskolans högstadium. Särskilt genom tillkomsten från och med nästa läsår av nionde klassen på högstadiet torde emellertid uppkomma speciella förhållanden, som i vissa fall icke direkt kan inordnas under de för folkskolan anpassade statsbidragsbestämmelserna. I utredningen och i remissyttrandena har påpekats vissa tolkningsspörsmål i fråga om statsbidragen till skolskjutsar, inackordering, skolmåltider och fria läroböcker. Med det förhållandevis stora antal statsbidrag, som finnes på folkskoleväsendets område, är det knappast möjligt att nu överblicka om liknande problem kan uppkomma även i fråga om andra statsbidrag än de nyss särskilt angivna. Jag föreslår därför, att Kungl. Maj:t av riksdagen

inhämtar bemyndigande att medge de undantag från de för folkskolan gällande statsbidragsbestämmelserna och i samband därmed i övrigt meddelade föreskrifterna, som må finnas påkallade för att dessa skall kunna tillämpas jämväl beträffande försöksskolans högstadium.

Vad därefter gäller försökskostnadsbidraget instämmer jag i de sakkunnigas uppfattning, att försöksdistrikten därigenom bör få kompensation för på högstadiet ökade kostnader främst i fråga om läroböcker, förbruknings- och undervisningsmateriel, skolskjutsar och inackordering. Givet är, att det ej går att helt särskilja alla de faktorer, som sammantagna utgör grunden för försökskostnadsbidraget. Enligt min uppfattning är de sakkunnigas förslag härutinnan väl motiverat och jag biträder i princip även vad de sakkunniga förordat i fråga om statsbidragets storlek. Vad gäller den närmare konstruktionen av bidraget har statskontoret föreslagit, att bidraget skall beräknas per elev och år i stället för per läraravdelning och år. Ämbetsverket har till stöd för denna ståndpunkt framhållit, att med hänsyn till differentieringen av undervisningen på högstadiet svårigheter kan uppkomma att bestämma antalet självständiga läraravdelningar samt vidare att de merutgifter, som försökskostnadsbidraget avser att täcka, snarare bestämmas av elevantalet än av antalet läraravdelningar. För egen del finner jag den av statskontoret förordade konstruktionen vara den sakligt riktigare och jämväl i tillämpningen den enklare. I fråga om bidragets storlek anser jag mig för den nu ifrågavarande tidsperioden fram till och med budgetåret 1954/55 böra förorda ett belopp per elev vid läsårets början av 15 kronor årligen i försöksdistrikt i stad eller köping och 22 kronor årligen i landsbygdsklass. Det torde dock få ankomma på Kungl. Maj:t att medge, att det högre bidragsbeloppet må tilldelas stad eller köping med särskilt omfattande glesbebyggelse. Såsom de sakkunniga föreslagit bör försökskostnadsbidraget utgå retroaktivt till respektive distrikt från och med det år, då försöksverksamheten påbörjats i högstadiets lägsta klass (sjunde klassen). De sakkunniga har beträffande försökskostnadsbidraget beräknat ett medelsbehov av 15 000 kronor för retroaktiva bidrag, 46 000 kronor för bidrag under innevarande budgetår samt 95 000 kronor för bidrag under budgetåret 1953/54. Dessa beräkningar synes i stort sett kunna gälla även med den av mig förordade konstruktionen av försökskostnadsbidraget. För ändamålet torde alltså böra på rikstatsen för budgetåret 1953/54 uppföras ett förslagsanslag av $(15\ 000 + 46\ 000 + 95\ 000 =)$ 156 000 kronor. Anslaget synes böra benämnas *Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag*.

Som jag tidigare angivit, har jag icke ansett mig kunna biträda de sakkunnigas förslag om införande av ett särskilt startbidrag. Den ekonomiska betydelsen för försöksdistrikten av ett dylikt bidrag synes vara så begränsad, att den icke uppväger betänkligheterna mot att införa ännu en alldeles ny statsbidragsform på skolväsendets område. Med anledning av

vad skolöverstyrelsen föreslagit rörande statsbidraget till skolbibliotek i försöksdistrikten får jag erinra dels om att sedan år 1951 gäller särskilda grunder för nämnda bidrag till försöksdistrikten, vilka grunder i allmänhet ställer sig förmånligare för distrikten än grunderna för det allmänna bidraget till skolbibliotek i folkskolan, och dels om att Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, punkten 318, föreslagit viss förbättring av grunderna för sistnämnda bidrag. Jag är icke beredd att nu tillstyrka skolöverstyrelsens i förevarande sammanhang framlagda förslag till ändrade grunder för statsbidraget till skolbibliotek i försöksdistrikten.

Under åberopande av vad jag sålunda anført och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig förordade särskilda grunder beträffande statsbidrag till försöksdistrikten ävensom bemyndiga Kungl. Maj:t att i de skilda hänseenden, som jag i det föregående angivit, meddela bestämmelser rörande statsbidrag och därmed sammanhängande förhållanden i avseende å försöksskolornas högstadium;

b) till *Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag* för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 156 000 kronor.

III. Studiehjälp åt elever i försöksdistrikten.

1. Inledning.

Punkten 11 i de år 1950 beslutade riktlinjerna för skolväsendets utveckling lyder: »Erforderliga ekonomiska stödåtgärder skola genomföras för att giva varje lärjunge tillgång till en utbildning, som svarar mot hans personliga förutsättningar och samhällets behov.» Ett av de många spörsmål, som åsyftas med denna formulering, gäller det ekonomiska stödet åt barnfamiljerna under de nya obligatoriska skolår, som tillkommer med den nioåriga enhetsskolan. *Skolkommisionen* anförde i denna fråga, att en utsträckning av skolpliktstiden icke gärna kunde vidtagas utan att eleverna eller deras föräldrar på ett eller annat sätt kompenseras för de ekonomiska uppoffringar, som den förlängda skoltiden medförde. En fullständig kompensation vore inte tänkbar och vore för övrigt svår att beräkna; till viss del erbjöde sig en sådan redan därigenom, att den längre skoltiden vore en investering, som senare borde kunna ge avkastning. Kommissionen förordade en partiell kompensation med 500 kronor per år och elev i de två högsta årsklasserna i form av antingen behovsprövade stipendier eller — utan behovsprövning — höjda barnbidrag.

I *propositionen 1950:70* (s. 138 o.f.) uttalade departementschefen sig från principiella synpunkter för alternativet med en generell kompensation för familjernas ekonomiska belastning i samband med en förlängd skolplikt. Det av skolkommisionen uppskattade beloppet, 500 kronor per år och barn i ifrågavarande åldersklasser, syntes ge en rätt god föreställning om storleken av det understöd, som kunde komma ifråga. De skiftande förhållandena i fråga om skolpliktstidens längd i skoldistriktet under övergångstiden till den allmänna enhetsskolan försvårade emellertid i hög grad en sammansmältning av den erforderliga studiehjälpen med barnbidragen. Ätminstone under en övergångstid syntes därför ett stipendiesystem vara att föredraga. Att därvid göra principiell åtskillnad mellan den obligatoriska undervisningen och exempelvis den frivilliga undervisningen i högre skolor för samma åldersstadium fann departementschefen vanskligt redan med hänsyn till det existerande statliga stipendiesystemet med dess uppgift att för barn från mindre bemedlade hem underlätta tillträdet till högre utbildning. En särskild utredning rörande den statliga stipendiegivningens avvägning för olika obligatoriska och frivilliga utbildningsändamål bleve uppenbarligen erforderlig. Då det emellertid komme att dröja några år innan försöksdistriktets 8:e och 9:e klasser komme till stånd, syntes utredningen kunna anstå ännu någon tid.

Särskilda utskottet vid 1950 års riksdag förklarade sig i utlåtande nr 1 (s. 178) ense med departementschefen om att lärjungarnas vistelse i enhetsskolans högsta klasser måste i erforderlig grad underlättas genom barnbidrag eller genom ett stipendiesystem. I likhet med departementschefen ansåg utskottet, att under försökstiden stipendielinjen syntes vara mest framkomlig.

Frågan om nya grunder för studiehjälpsverksamheten vid de allmänna läroverken m. fl. läro- och utbildningsanstalter har därefter förelagts riksdagens prövning genom *propositionen 1952:220*. Propositionen — som behandlats av 1952 års höstriksdag — omfattade ej spörsmålet om studiehjälpen åt försöksskolornas elever. Denna fråga har gjorts till föremål för särskild utredning i det att Kungl. Maj:t den 28 september 1951 uppdragit åt studielånenämnden att verkställa utredning angående rätt för lärjunge på enhetsskolans realskolestadium att ifrågakomma till statsstipendium enligt kungörelsen 1946:552. Utredningsuppdraget har av Kungl. Maj:t den 30 juni 1952 ändrats till att avse utredning rörande frågan om stipendier åt enhetsskolans elever på realskolestadiet och därmed sammanhängande spörsmål.

I utlåtande (nr 224) över *propositionen 1952:220* erinrade *statsutskottet* inledningsvis om att enhetsskolans framväxt komme att ställa statsmakterna inför särskilda problem på det område, som beröres av studiehjälpen. Med hänsyn till att frågorna härom inom en nära framtid syntes komma att underställas riksdagens prövning gick utskottet ej närmare in på problemen men ville dock redan i det föreliggande sammanhanget framhålla, att utskottet hyste den principiella uppfattningen, att den studiehjälp, som kan komma till stånd i enhetsskolan, icke bör ställa denna i ett sämre läge än med densamma jämförbara skolformer, varvid utgående skolsociala förhållanden givetvis bör beaktas.

Med anledning av nyssberörda utredningsuppdrag har *studielånenämnden* den 9 december 1952 avgivit utredning med förslag rörande studiehjälp åt elever i försöksdistrikten. Häröver har yttranden avgivits av riksräkenskapsverket, statskontoret, skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning.

Studielånenämnden framhåller inledningsvis att frågan om studiehjälp i enhetsskolans realskolestadium ej kan lösas utan att hänsyn tages till andra studiehjälpsfrågor. Årsklasserna i försöksdistriktens realskolestadium är desamma som i realskolan. Därjämte kommer fortfarande ett icke obetydligt antal ungdomar i samma åldrar att utbildas i yrkesundervisningens anstalter. Nämnden finner, att det förevarande spörsmålet måste ses i sammanhang med realskolornas och yrkesskolornas studiehjälpsförhållanden, om vilka statsmakterna nyligen fattat beslut.

Nämnden framhåller vidare, att man nu ej bör slutgiltigt ordna studie-

hjälpn i enhetsskolan. Enhetsskolans definitiva organisation blir beroende på statsmakternas senare beslut, då organisatoriska och ekonomiska förändringar kan ha inträffat och helt andra synpunkter på problemet kan göra sig gällande. *Nämndens förslag* avser därför *endast studiehjälpn i försöksskolorna*. Nämnden begränsar vidare sitt förslag till sådana försöksskolor, som avses i det förut omnämnda kungl. brevet den 8 juni 1951.

Med hänsyn till vad studielånenämnden anfört om sammanhanget mellan studiehjälpn i realskolor och yrkesskolor och studiehjälpn i försöksskolorna torde jag, innan jag går in på behandlingen av nämndens förslag, här få lämna en sammanfattning av de grunder för studiehjälpn i förstnämnda skolkategorier, som beslutits av 1952 års riksdag och som skall tillämpas från och med budgetåret 1953/54.

Studiehjälpn enligt det s.k. läroverkssystemet, som skall tillämpas för, bland andra, elever i allmänna läroverk, kommunala realskolor och minst 2-åriga kurser vid anstalter för yrkesutbildning, omfattar studiebidrag och stipendier. *Studiebidrag* utgår utan prövning av behov eller studielämplighet och omfattar bidrag åt inackorderad elev till inackordering med 60 kronor per månad samt bidrag åt elev, som dagligen reser mellan hemmet och skolorten, dels till kostnader för dagliga resor, som uppgår till minst 9 kronor per månad, med det belopp, som överstiger 7 kronor per månad, och dels — om ej fria skolmältider lämnas — till kostnader för måltid å skolorten med 12 kronor per månad för ett mål och 18 kronor per månad för två mål. *Stipendium* utgår först från och med andra klassen av fyra-åriga och tredje klassen av femåriga realskolor eller motsvarande klasser i jämförbara skolor samt utdelas efter behovsprövning och prövning av elevens studielämplighet. Stipendiebeloppet utgör i regel högst 75 kronor per månad. Till inackorderad elev med stipendium utgår därjämte bidrag till kostnader för högst sex enkla resor hemmet — skolorten, i den mån som resekostnaden per resa överstiger 15 kronor.

2. Studielånenämndens förslag.

Sammanfattningsvis innebär studielånenämndens förslag följande.

Studiehjälpn bör få formen av stipendium om i regel högst 75 kronor per månad men bör ej omfatta studiebidrag för inackordering, dagliga resor och måltider.

Stipendium skall utgå efter behovsprövning men utan prövning av studielämpligheten.

Stipendier skall utgå i klasserna 8 och 9. I klass 8 bör viss återhållsamhet vid stipendiernas utmätande iakttagas med avseende å både beloppens storlek och behovsförutsättningarna samt högsta stipendiebeloppet före-

komma endast i undantagsfall. I klass 9 bör hänsyn kunna tagas till elevens arbetsinkomst.

I försöksskola intagen lärjunge från annan kommun, s.k. främmande lärjunge, bör erhålla studiebidrag från och med klass 7 och stipendium från och med klass 8 enligt de för realskolan gällande grunderna. Främmande lärjunge, som intages i försöksskolans klass 6 från folkskolans klass 6, bör dock erhålla studiebidrag från och med försöksskolans sjätte klass. Främmande lärjunge i klass 9 y bör betraktas som yrkesskolelev.

Stipendierna skall utdelas av studielånenämnden och även i övrigt administreras i huvudsak på samma sätt som stipendierna vid realskolorna.

3. Motiveringen till studielånenämndens förslag.

Av motiveringen till studielånenämndens förslag inhämtas i huvudsak följande.

Studiebidrag. Studiebidragen i de 'frivilliga' skolorna lämnas utan behovsprövning och tillkommer alla dagligen resande eller inackorderade elever. Studiebidragen täcker emellertid ej hela kostnaden för resor, måltider och inackordering. En i många fall icke oväsentlig kostnad för skolgången åvilar därför eleven eller vanligast hans målsman. Eleverna i försöksskolan har däremot, på grund av skolans 'obligatoriska' karaktär, inga direkta utgifter för dagliga resor till och från skolan, inackordering eller skolfrukost och är därför i detta hänseende avsevärt bättre ställda än sina jämnåriga i exempelvis realskolorna. Då ett av syftena med studiehjälpen — att eleven oavsett bostadsortens belägenhet skall få tillfälle till önskvärd utbildning — tillgodosetts långt bättre inom folkskolan-försöksskolan än inom realskolan, finnes ej anledning överväga att på försöksskolans högstadium införa det inom realskolan tillämpade studiebidragssystemet. Därtill kommer i försöksskolan vissa andra skolsociala förmåner som realskolornas elever i allmänhet saknar, såsom fria skolböcker och fri skolmateriel. Vidare utgår inga skolavgifter i försöksskolorna medan i realskolorna många målsmän har att erlägga terminsavgifter för barnens undervisning.

Stipendier. Skolgången i försöksskolans högstadium medför ingen direkt utgift för lärjungarnas hem. Den kan emellertid för åtskilliga hem betyda en ekonomisk påfrestning, enär den unge under sin utbildning går miste om en arbetsinkomst, som han annars skulle ha kunnat erhålla, samt familjen i och med den unges skolgång går miste om en arbetskraft, som annars skulle ha kommit den för familjen gemensamma verksamheten till godo.

För att i denna situation bispringa hemmen bör det allmänna tillhandahålla någon form av studiehjälp. Försöken med enhetsskolan aktualiserar denna fråga, emedan det här gäller en förlängning av den obligatoriska skolgången. Men även då valfrihet finnes mellan fortsatt teoretisk eller praktisk skolutbildning efter avslutad obligatorisk sex- eller sjuårig folkskola och arbetsinkomst eller arbetsinsats i förvärvslivet, är frågan av betydelse för många hem. Och särskilt tidigare, då stipendier icke fanns, vare

sig i realskolor eller i yrkesskolor, har valet veterligen ofta bestämts enbart av ekonomiska skäl. Särskilt synes detta ha varit fallet, då valet stått mellan en yrkesskola och arbetsinkomst. Häri torde man kunna se ett av huvudskälen till att stipendier infördes i yrkesundervisningsanstalter och detta långt tidigare än i de allmänna läroverken. Erfarenheten har också visat, att stipendierna fört över till yrkesskolorna många sådana, som tidigare skulle ha avstått från skolutbildning av ekonomiska skäl. Det är då viktigt att konstatera, att stipendierna icke bestämdes att utgå efter någon regel om kompensation för utebliven arbetsinkomst, utan att de beräknades i olika behovsgrader med hänsyn till elevens eller hans föräldrars ekonomiska ställning. Svårigheten för att inte säga omöjligheten att rättvist efter en kompensationsregel utmäta studiehjälpen är också uppenbar. Icke heller beträffande läroverksstipendierna har beloppen bestämts med hänsyn till utebliven arbetsinkomst, fastän även här skäl kunnat anföras för att bereda hemmen viss ersättning för barnens mistade inkomster. Men det är av många tecken att döma tydligt, att stipendierna likväl ansetts vara av det värde, att de för många i de ekonomiskt svagare samhällslagren, där barnens arbetsinkomst är av särskild betydelse, bestämt valet av högre skolbildning. Då det sålunda visat sig, att en verksam studiehjälp kan konstrueras utan att det individuella stödet beräknas med hänsyn till bortfallen arbetsinkomst eller utebliven arbetsinsats i hemmen, finnes icke anledning att för försöksskolans elever överväga ett annat system, som i tillämpningen skulle välla betydande svårigheter och dessutom avskära det inledningsvis hävdade sammanhanget med övriga skolors studiehjälp.

Då de skolsociala förmånerna i försöksskolan i regel är av större ekonomiskt värde för familjerna än motsvarande förmåner i realskolan, har det ifrågasatts, huruvida de behovsprövade stipendierna skall vara desamma i båda skoltyperna. Därvid har även framhållits den förmån, som försöksskolans lärjungar har däri, att de i regel under hela skoltiden får bo i sina hem. Även om dessa synpunkter är beaktansvärda motiv för en skillnad i stipendierna för de två skoltyperna, har nämnden likväl funnit, att en rättvis, genomgående differentiering av stipendiebeloppen mellan de två skoltyperna icke kan göras. Nämnden föreslår därför, att stipendiebeloppen bör vara desamma i båda skolformerna och samma regler för behovsprövning gälla för stipendiernas beräkning.

Nämnden berör i detta sammanhang det förut omnämnda alternativet att i stället för stipendier införa för alla lika extra barnbidrag utöver de allmänna. Dylåka extra barnbidrag har den fördelen, att de administreras enklare än de behovsprövade stipendierna. Emellertid måste de sättas till ett förhållandevis högt belopp för att i de individuella fallen ge samma stöd som stipendierna. Med ett extra barnbidrag av exempelvis 500 kronor skulle likväl omkring 20 procent av försöksdistriktens elever bli sämre tillgodosedda än vid tillämpning av stipendiesystemet med ett stipendiemaximum vid 630 kronor (maximum enligt kungörelsen 1946:552). Ett icke behovsprövat extra barnbidrag av 500 kronor medför vidare omkring 80 procent högre kostnader än behovsprövade stipendier å maximalt 630 kronor. Ett ifrågasatt blandat system, d.v.s. extra barnbidrag jämte behovsprövat stipendium upp till sammanlagt högst 630 kronor per läsår, skulle medföra omkring 33 procent högre kostnader än stipendiesystemet. Mot både barnbidragssystemet och det blandade systemet kan slutligen riktas den invändningen, att i stipendiesystemet skulle införas en helt ny faktor,

som skulle kunna motivera krav på samma förmån för andra skolgrupper på samma åldersstadier som försöksskolans äldre årgångar. Tidpunkten för en sådan reform synes under alla omständigheter icke ännu vara inne. Då försöksverksamheten avslutats och resultaten av densamma tar form i den slutliga enhetsskolan, bör andra förutsättningar föreligga för bedömning av frågan om stipendier eller barnbidrag.

L ä m p l i g h e t s p r ö v n i n g. I realskolan utdelas stipendierna efter prövning av elevernas lämplighet för vald utbildning och utsikter till framgång i studierna. För elever i yrkesundervisningens anstalter utgör studielämplighet ej villkor för stipendiums erhållande. Om nu försöksskolans stipendier bör ses i sammanhang med övriga ungdomsskolors, bör därför stipendierna i den yrkesinriktade delen av försöksskolan icke förbindas med lämplighetsprövning. Av samma skäl kunde anledning föreligga att föreskriva lämplighetsprövning för stipendiernas erhållande i försöksskolans på mera teoretiska studier inriktade del, särskilt klasserna 9 a och 9 g. Emellertid bjuder det för det första emot att ha olika krav för studiehjälps erhållande för olika grupper av elever i en och samma skola. För det andra, och detta är avgörande, ligger det i försöksskolans 'obligatoriska' karaktär, att förmånerna i skolan icke skall utmätas efter elevernas olika begåvning eller anlag för olika utbildning. Lämplighetsprövning bör därför ej ske för stipendiums erhållande i försöksskolan. Yrkesorientering samt lärarnas rådgivning och omdöme om elevernas förutsättningar för olika linjer bör för övrigt göra en särskild lämplighetsprövning för stipendium mindre behöfelig.

Därest en elev, som avslutat nionde klassen i försöksskolan, fortsätter i gymnasiet, bör han givetvis underkastas den lämplighetsprövning, som gäller för erhållande av stipendium i gymnasiet. Om försöksskolelevernas gymnasieutbildning ordnas så, att nionde årets studier förläggas till ett vanligt gymnasium, kan det i någon mån vara tveksamt, om elevens stipendium skall bestämmas efter de för gymnasiets övriga elever gällande reglerna eller ej. Nämnden har den uppfattningen, att eleven hela den nioåriga försöksskoletiden bör betraktas som försöksskolelev och att hans stipendiefråga alltså även för ett eventuellt första gymnasieår i fyraårigt gymnasium bör bedömas som en försöksskolefråga och först nästa år bli en fråga om stipendium i gymnasium. I analogi härmed bör elev, som fullgör någon del av försöksskolplikten i verkstadsskola, i stipendiehänseende betraktas som försöksskolelev under hela den nioåriga skolplikten.

Stipendier i klasserna 8 och 9. Försöksskolans *sjunde* klass ligger inom den allmänna skolplikstiden. Stipendier finnes icke i den egentliga folkskolan, ej heller i den på folkskolans sjätte klass byggande och alltså med sjunde klassen parallella första klassen av den 4-åriga realskolan. Med hänsyn härtill bör stipendier ej införas i klass 7 av försöksskolan.

Stipendiefrågan i *åttonde* försöksskoleklassen är svårare att avgöra. Folkskolestadgan lämnar möjlighet för skoldistriktet att utsträcka skolplikten utöver de vanliga sju folkskoleåren. I de distrikt, som har 8-årig folkskola, finnes inga stipendier av statsmedel. Man kan då fråga sig, varför en åttonde klass skulle erhålla stipendier, när den övergår från att vara en klass i en obligatorisk åttaårig skola till att bli en klass i en obligatorisk

nioårig. Frågande kan man också ställa sig beträffande stipendier i försökskolans åttonde klasser inom större städer, Stockholm och andra, där enhetsskoleförsök pågår i begränsad omfattning och klass 8 finnes i både försöksskolan och den vanliga folkskolan. Om stipendier införes i försökskolans åttonde klass, kan den möjligheten icke uteslutas, att stipendier kommer att fordras även för eleverna i den vanliga åttonde klassen. Försöksskolan kan emellertid icke jämföras med den obligatoriska folkskolan, även om denna är åttaårig. Under försökstiden är enhetsskolan men icke den åttaåriga folkskolan en parallell-skola till realskolan och syftar delvis till samma mål som denna. I realskolans mot försöksskolans klass 8 svarande klass 2^a finnes redan stipendier. I enlighet med den tidigare hävdade uppfattningen, att försöksskolans stipendiefråga bör ses i samband med övriga motsvarande skolors, finner nämnden därför riktigt, att stipendier tillerkännes lärjungarna i försöksdistriktens klass 8 av enhetsskolan. Det torde likväl böra påpekas, att lärjungarnas arbetskraft först på det åldersstadium, som motsvarar nionde klassen, får större betydelse för familjerna och att på ett något tidigare stadium, i klass 7 och motsvarande klasser i realskolan, alls inga stipendier utgår. Stipendierna i klass 8 och motsvarande klasser i realskolorna torde därför i praxis böra utmätas med större försiktighet både med hänsyn till beloppen och till behovsförutsättningarna och maximibeloppet endast förekomma i exceptionella fall.

Nionde klassen ligger utanför den vanliga skolpliktstiden och som nyss påpekats är behovet av stipendier i denna klass större än i den föregående. Någon tvekan om att studiehjälp skall utgå i klassen finnes därför icke. En annan fråga rörande stipendierna bör däremot något närmare diskuteras. Det gäller en eventuell differentiering av stipendiebeloppen åt elever i de olika linjerna 9 y, 9 a och 9 g. Enligt riktlinjerna för försöksverksamheten skall i klass 9 anordnas, i nära kontakt med yrkeslivet, en förberedande yrkesutbildning eller, där förhållandena motiverar detta, en allmänpraktisk utbildning. Eleverna i 9 y har i regel mera givna möjligheter att under skolåret få en viss inkomst, vilket deras kamrater i de teoretiska linjerna i allmänhet saknar. Elever, som arbetar inom yrkeslivet, kommer dessutom under en längre tid än övriga elever att vara borta från det egentliga skolarbetet. Samma förhållanden gäller givetvis också de elever, som får sin förberedande yrkesutbildning genom att deltaga i hennens arbetsuppgifter och vilkas arbetsinsats måste anses motsvara en viss arbetsinkomst. Det kan icke sägas vara obilligt, att hänsyn till nu anförda omständigheter tages vid stipendiernas utmätande. Detta kan emellertid icke ske, då stipendierna bestämmas, vilket bör ske vid läsårets början. Ett maximum för varje stipendium under läsåret i dess helhet bör därför vid läsårets början beräknas enligt vanliga normer och eleverna erhålla meddelande om att detta belopp skall ligga till grund för stipendieutbetalningen under höstterminen. Det för höstterminen avsedda beloppet kan utbetalas, antingen som vid realskolorna vid mitten av terminen eller som vid yrkesskolorna varje månad, men justering av varterminsbeloppet sedan göras med skälig hänsyn tagen till den arbetsinkomst eleven må ha erhållit eller beräknas säkert kunna få under vårterminen eller till hans arbetsinsats i familjens verksamhet. Det bör betonas, att justeringen måste göras efter välvilliga grunder. En alltför stark inknappning av stipendiebelopp kan vedervåga såväl lärjungarnas intresse för yrkesutbildning som näringslivets villighet att lämna ersättning för

lärjungarnas arbete. Närmare riktlinjer för justeringarna bör utfärdas av central myndighet.

Studiehjälp åt främmande lärjunge. Vid utredningen har nämnden även att beakta en särskild stipendiefråga, som uppkommit i samband med försöksverksamheten i Svedala skoldistrikt. I Svedala finnes en samrealskola, vars lärjungeområde omfattar ej blott skoldistriktet utan även närgränsande kommuner. Av de läsåret 1951/52 vid samrealskolan inskrivna eleverna tillhörde sålunda 25,8 procent andra kommuner än läroverksorten. Försöksskolan i Svedala omfattade samma läsår bland annat klass 6. Genom beslut den 13 juni 1952 medgav Kungl. Maj:t, att skolväsendet inom Svedala skoldistrikt finge från och med läsåret 1952/53 successivt utbyggas med ett högstadium såsom försök med nioårig enhetsskola. Såsom villkor härför gäller, att lärjungar tillhörande den utanför skoldistriktet fallande delen av Svedala samrealskolas lärjungeområde beredes undervisning inom skoldistriktet i den utsträckning, som skolöverstyrelsen bestämmer. Intagning av lärjungar i samrealskolan i Svedala har ej ägt rum läsåret 1952/53 i första klassen och skall därefter successivt icke heller ske i följande klasser.

Nämndens i det föregående framlagda förslag om försöksskolans stipendier avser försöksdistriktens egna lärjungar och kan således tillämpas på de lärjungar i Svedala försöksdistrikt, vilka tillhör Svedala kommun. Det är därför frågan om de främmande lärjungarnas stipendierätt, som fordrar övervägande.

De lärjungar i Svedala försöksskola, som kommer från angränsande kommuner, är icke som lärjungarna från Svedala skoldistrikt pliktiga att bevista den nioåriga skolan utan kommer till försöksskolan, därför att den ersätter den under avveckling stående samrealskolan. De måste därför, så vitt nämnden kan finna, betraktas som lärjungar i en frivillig skola och deras studiehjälpsfråga bedömas med hänsyn härtill. I den mån, som de icke får del av försöksdistriktets skolsociala förmåner, skolskjutsar och skolmåltider, eller av sitt eget skoldistrikt erhåller sådana förmåner under studiegången i försöksskolan, bör de därför erhålla realskolans studiebidrag för dagliga resor, måltider under skoldagen och inackordering.

Studiebidrag bör normalt utgå från och med första året av försöksskolans högstadium, d.v.s. klass 7. Denna regel bör gälla alla främmande elever, som i sin hemskola har tillgång till undervisning i engelska och därför icke behöver övergå till enhetsskolan förrän efter klass 6 i folkskolan. Regeln är analog med vad som gäller i fråga om studiehjälpen i realskolan: studiebidrag kan utgå endast till lärjunge, som i sin hemort icke har tillgång till önskad utbildning. Elever, som i sin hemskola ej har undervisats i engelska, kan mottagas från folkskoleklass 6 till försöksskolans klass 6. Det synes rimligt, att dylika elever erhåller studiebidrag från och med klass 6 i försöksskolan, enär de annars skulle komma i sämre läge än om de övergått till samrealskolans begynnelseklass efter sitt sjätte folkskoleår. I vissa fall kan lärjungar tänkas övergå till försöksskolans klass 5 från klass 4 i skoldistrikt, där undervisning i engelska icke meddelas i folkskolan. Det kan ifrågasättas, huruvida sådana lärjungar bör vara berättigade till studiebidrag, då de söker en utbildning, som icke tillhandahålles i hemorten. Nämnden kan emellertid icke finna tillräck-

liga skäl för att ens övergångsvis ett system med studiebidrag skulle införas i så låg klass av enhetsskolan som klass 5.

Även i fråga om behovsprövade *stipendier* bör främmande elever betraktas som elever i frivillig skola och rätten till stipendium därför förbindas med studielämplighetsprövning. Stipendierätten bör liksom i försöksskolan inträda i och med klass 8. Främmande lärjungar i klass 9 y bör i stipendiehänseende betraktas som om de övergått till yrkesskola.

Vad nämnden nu föreslagit beträffande studiehjälp åt främmande lärjunge har räckvidd utöver det konkreta fall, som föranlett undersökningen. Man måste nämligen tänka sig, att åtskilliga av de försöksskolor, som nu finnes eller blir upprättade under försökstiden, kommer att uppsökas av lärjungar från kommuner, där tillgång till motsvarande undervisning icke finnes. Dessa lärjungar intager i allt väsentligt samma ställning som de lärjungar från samma hemort, vilka söker sig till realskola, och bör därför få tillgång till studiehjälp i huvudsak på samma villkor som realskolelever.

Administration. I realskolan utdelas stipendierna centralt av studielånenämnden på grundval av ansökningar, ingivna av målsmännen till rektorerna, som efter granskning av ansökningarna vidarebefordrar dem till nämnden. Den centrala prövningen har visserligen icke samma starka skäl för sig beträffande försöksskolan som vid realskolorna, enär studielämplighetsprövning icke skall ske vid utdelning av försöksskolans stipendier. Nämnden har också övervägt, huruvida stipendiegivningen icke skulle kunna ske av kommunalt organ i försöksdistrikten. Innan erfarenhet om den nya stipendieverksamheten vunnits och noggranna tillämpningsföreskrifter på grundval härav kunnat utarbetas till ledning för kommunalmyndigheten, bör dock stipendiegivningen ske centralt av studielånenämnden. Därmed vinnes också, att stipendiegivningen i försöksskolan och realskolan kan följa samma linjer, vilket har betydelse särskilt vid påbörjandet av stipendieverksamheten i försöksskolan. Efter några år torde dock försöksdistrikten själva böra sköta stipendieutdelningen.

Vid behandling inom nämnden av stipendieärenden för försöksskolan bör närvara representant för skolöverstyrelsens försöksavdelning. Ansökningar om stipendium ingives av målsmännen till skolans ledare (överlärare), som efter granskning och eventuell komplettering av desamma insänder dem till studielånenämnden. Sedan nämnden efter enhetliga beräkningsgrunder för försöksskolan och realskolan beviljat stipendierna, utanordnas det för varje försöksskola beviljade totalbeloppet för höstterminen till skoldistriktet. Distriktet erhåller därvid även studielånenämndens förteckning över stipendiater och stipendiebelopp för var och en av dem. Stipendierna tillställs därefter omedelbart målsmännen mot kvitto. Vårterminsdelen utanordnas vid början av vårterminen men utbetalas till målsmännen först sedan tidigare nämnda jämkningar i vissa belopp gjorts av vederbörande kommunala myndighet. Från denna skall redovisning jämte kvittenser inlämnas till länsstyrelsen för att med dess räkningskapshandlingar ingå till riksräkenskapsverket.

4. Kostnadsberäkningar.

På grundval av uppgifter för omkring 88 procent av de 682 eleverna i försöksskolornas åttonde klass under innevarande läsår har *studielånenämnden* ansett sig kunna såsom en godtagbar utgångspunkt konstatera en spridning av eleverna på behovsgrupper från 0 kronor till 675 kronor per elev och läsår, motsvarande ett genomsnittligt årligt stipendium av 307 kronor per elev. För åttonde klassen anser nämnden, att den förut föreslagna restriktiviteten bör medföra en reducering med minst 20 procent av genomsnittsbeloppet eller till 245 kronor.

En enligt dessa grunder företagen beräkning ger till resultat, att stipendiesumman i de nuvarande försöksdistrikten läsåret 1953/54 för klasserna 8 och 9 kan beräknas till sammanlagt 596 000 kronor och för läsåret 1959/60, då eleverna i nuvarande första och andra klassen hunnit upp till klasserna 8 och 9, till 2 833 000 kronor.

För att ge en fullständigare bild av kostnadsutvecklingen beträffande stipendieringen har nämnden sökt göra en prognos för utvidgningen av försöksverksamheten. Prognosen — som nämnden anger såsom mycket approximativ — har gjorts efter det antagandet, att för de närmaste åren ungefär lika många elever årligen skulle börja försöken som de senaste två åren i medeltal varit fallet. Det har därvid förutsatts, att försöken börjar i första och femte klasserna och successivt fortsätter uppåt från dessa klasser. Uträkning av stipendierna på samma sätt som tidigare ger till resultat, att stipendiesumman läsåret 1956/57 — då eleverna från klass 5 läsåret 1953/54 hunnit upp i åttonde klassen — ökas med omkring 174 000 kronor, varför den sammanlagda stipendiesumman det året uppgår till omkring 2 198 000 kronor. För sista beräkningsåret 1959/60 uppgår det sammanlagda beloppet till omkring 4 443 000 kronor.

Nämnden framhåller, att de nu angivna stipendiesummorna rätteligen skall minskas med de belopp, som besparas i realskolorna och gymnasiet första ring genom att försöksverksamheten motverkar stegringen av elevantalet i dessa och därmed minskar åtgången av läroverksstipendier. Några hållpunkter för beräkning av besparingen i läroverksstipendierna kan emellertid icke erhållas. För att antyda storleksordningen av den minskning av stipendiebeloppen, som kan uppstå genom nedläggande av realskolor, anger nämnden, att läsåret 1951/52 utdelades i realskolan behovsprövade stipendier å tillhopa omkring 2 980 000 kronor, vartill kommer omkring 5 360 000 kronor för studiebidrag.

Nämnden påpekar vidare, att de beräknade summorna kan komma att minskas, dock ej mera väsentligt, genom den måttfulla inknappning av stipendiebeloppen, som nämnden ansett rimlig för elever i klass 9 med arbetsinkomst eller arbetsinsats av någon betydelse för hemmens ekonomi.

Till jämförelse anger nämnden, att totalsumman av barnbidrag å 500 kronor skulle överstiga den av nämnden enligt dess stipendieförslag beräknade summan läsåret 1959/60 med 3 672 000 kronor och uppgå till 8 115 000 kronor. Barnbidrag jämte behovsprövade stipendier skulle öka stipendiesumman för samma år med omkring 1 460 000 kronor till omkring 5 900 000 kronor.

Nämndens stipendieberäkning har för försöksdistrikten förts fram till och med läsåret 1959/60. För att ge en uppfattning om vad nämndens förslag skulle betyda, om enhetsskolan vore genomförd i hela riket, har nämnden gjort en beräkning med ledning av uppgifter, som erhållits från statistiska centralbyrån om beräknat antal 15- och 16-åringar för åren 1960—1965. För år 1960 beräknade 15-åringar eller lärjungar i klass 8 skulle stipendiesumman efter ett medeltal av 245 kronor per stipendiat uppgå till 31 482 000 kronor och för 16-åringar i klass 9 efter ett medeltal av 307 kronor till 39 296 000 kronor eller tillhoppa för klass 8 och 9 till 70 778 000 kronor. Efter detta år sjunker antalet lärjungar i de båda klasserna, och totalbeloppen för år 1965 uppgår till 27 170 000 kronor för klass 8 och 35 765 000 kronor för klass 9, tillhoppa 62 935 000 kronor. Barnbidrag å 500 kronor skulle för år 1960 uppgå till 64 250 000 kronor för klass 8 och 64 000 000 kronor för klass 9, eller tillhoppa 128 250 000 kronor. För 1965 blir summorna 55 450 000 kronor för klass 8 och 58 400 000 kronor för klass 9, tillhoppa 113 850 000 kronor.

Till stipendier i försöksskolorna för budgetåret 1953/54 föreslår studielånenämnden ett förslagsanslag av i runt tal 600 000 kronor. Kostnaderna för studiebidrag och stipendier åt 'främmande' lärjungar i försöksskolorna bör dock belasta anslaget till läroverksstipendier.

5. Remissyttranden.

Studielånenämndens förslag har i det stora hela tillstyrkts av remissmyndigheterna. *Skolöverstyrelsen* instämmer i nämndens uttalande, att enhetsskolans stipendiefråga icke nu kan lösas slutgiltigt; det föreliggande förslaget bör betraktas som en lösning av frågan tills vidare och endast avse enhetsskolan under försökstiden.

Jag redogör i det följande för de erinringar i vissa detaljer, som nämndens förslag föranlett vid remissbehandlingen.

Statskontoret anser sig ej kunna tillstyrka, att stipendier införes i försöksskolans åttonde klass. Om i försöksskolan möjlighet öppnas till stipendiegivning redan i klass 8, kan man enligt ämbetsverket svårligen undgå att medge samma förmåner i motsvarande klass av folkskolan med därav följande mycket stora utgifter för statsverket. Behovet av stipendier på det åldersstadium, som åttonde klassen representerar, är icke sär-

skilt framträdande, vartill kommer, att undervisningen i försöksskolan är avgiftsfri samt att eleverna där i regel erhåller bättre skolsociala förmåner än i realskolorna. Med hänsyn därtill anser statskontoret den omständigheten, att sistnämnda skolors elever har tillgång till stipendier redan på det stadium, som svarar mot försöksskolans åttonde klass, icke böra tillmätas avgörande betydelse.

Överstyrelsen för yrkesutbildning vänder sig mot studielånenämndens förslag, att elev, som fullgör någon del av försöksskolplikten i verkstadsskola, i stipendiehänseende skall betraktas som försöksskolelev. Förslaget innebär att eleven — i olikhet med icke skolpliktiga elever i samma skola — ej skulle kunna erhålla studiebidrag. Överstyrelsen anför vidare bland annat följande.

Det är icke säkert att utbildningen i här förutsatta fall kan förläggas till elevens hemort. I åtskilliga fall torde det bliva så, att eleven måste intagas vid exempelvis en central verkstadsskola och beredas inackordering på kursorten. Det kan då icke vara rimligt att ej studiebidrag till inackorderingskostnaden skall kunna utgå. Om så icke blir fallet, får man räkna med att obemedlade eller mindre bemedlade elever ej kan utnyttja denna möjlighet att under skolpliktstiden påbörja en för dem såsom lämplig befunnen utbildning vid verkstadsskola. Eleverna i verkstadsskolor erhåller i flertalet fall icke fria skolmåltider och de kommer ej i åtnjutande av en sådan skolsocial förmån som skolskjutsar. Även för det fall att utbildningen kan förläggas till verkstadsskola å hemorten eller så nära denna, att inackordering å kursorten icke behöver ske, är det därför icke mer än rimligt att skolpliktig elev — liksom icke skolpliktiga kamrater — kan komma i åtnjutande av, förutom behovsprövat stipendium, studiebidrag till måltid i skolorten och till dagliga resor enligt härför gällande grunder.

Under åberopande härav föreslår överstyrelsen, att elev på försöksskolans högstadium, som fullgör skolplikt såsom elev vid verkstadsskola eller annan skolform vid yrkesundervisningsanstalt, skall i studiehjälpshänseende likställas med övriga elever vid samma skola.

Beträffande studiehjälp åt 'främmande' lärjungar framhåller *statskontoret*, att även beträffande dessa, i den mån de övergår till klass 9 y, möjlighet bör finnas att vid stipendiegivningen ta hänsyn till elevens eventuella arbetsinkomst.

Skolöverstyrelsen tar upp en fråga som studielånenämnden ej berört, nämligen rätten till stipendium för lärjunge, som gjort sig skyldig till förseelse. Även om den i realskolan förefintliga möjligheten att frantaga elev rätten till stipendium, därest han brister i uppförande, egentligen icke borde stå till buds i den obligatoriska försöksskolan, anser skolöverstyrelsen sig dock böra ifrågasätta, huruvida icke — för det fall, att vederbörande skolledare och skoldistrikt finner sig böra hos studielånenämnden anmäla graverande förseelser — nämnden skall äga pröva om och i vilken utsträckning stipendium enligt dess mening bör utgå.

6. Departementschefen.

Enligt 1950 års skolbeslut skall ekonomiskt stöd lämnas barnfamiljerna under de obligatoriska skolår, som tillkommer med den nioåriga enhetsskolan. Något definitivt beslut om den närmare utformningen av detta stöd i en allmänt genomförd enhetsskola föreligger ej. Alternativa lösningar har diskuterats: antingen behovsprövade stipendier eller också generellt höjda barnbidrag för de berörda familjerna. I vad gäller försökstiden har statsmakterna däremot mera bestämt uttalat sig för att studiehjälpsfrågan skall lösas efter stipendielinjen.

Det nu föreliggande problemet består i att finna de lämpliga formerna för ett effektuerande av 1950 års principbeslut om studiehjälp i enhetsskolan under försökstiden.

I likhet med studielånenämnden anser jag, att studiehjälpen till elever i försöksdistrikten bör utformas mot bakgrunden av de från och med nästa läsår gällande grunderna för studiehjälpen i realskolor och därmed i förevarande hänseende jämförliga yrkesundervisningsanstalter. Studiehjälpen enligt det för nämnda skolformer tillämpliga s. k. läroverkssystemet omfattar dels studiebidrag (förut benämnda grundstipendier) till kostnader för inackordering, resor och måltider, dels ock behovsprövade och i vissa fall även studielämplighetsprövade stipendier. Med hänsyn till de skol-sociala förmånerna i försöksskolan har studielånenämnden icke funnit motiverat, att där införes *s t u d i e b i d r a g*. Nämnden har bland annat uttalat, att elev, som fullgör någon del av försöksskolplikten i verkstads-skola, i studiehjälpshänseende skall betraktas som försöksskolelev, vilket alltså innebär, att eleven i motsats till icke skolpliktiga elever i verkstads-skolan ej skulle kunna få studiebidrag. Detta förhållande har påtalats av överstyrelsen för yrkesutbildning som ansett att, då försöksskoleleven i dylikt fall ej skulle kunna komma i åtnjutande av försöksskolans skol-sociala förmåner, eleven i stället borde få studiebidrag.

Det angivna exemplet belyser ganska klart frågeställningen i vad gäller ramen för studiehjälpen åt försöksskoleleverna. För egen del anser jag, att den principiella utgångspunkten måste vara, att försöksskolelev i studiehjälpshänseende icke ställes i sämre läge än sina jämnåriga kamrater i realskolan och yrkesundervisningsanstalterna. Jag är ense med studielånenämnden om att studiehjälpen i försöksskolorna i princip ej bör omfatta studiebidrag, eftersom ju de kostnader, som motiverar studiebidraget, till följd av de skol-sociala förmånerna i försöksskolan i regel ej uppkommer där. Under föregående avsnitt om statsbidrag till försöksdistrikten har jag vidare förutsatt, att genom särskilda föreskrifter de för folkskolan gällande bestämmelserna rörande bland annat inackordering, skolskjutsar och skol-måltider skall kunna anpassas för tillämpning också vid de speciella för-

hållanden, som kan tänkas uppkomma på försöksskolans högstadium. Sålunda bör exempelvis en försöksskolelev, som fullgör någon del av skolplikten i central verkstadsskola, även under sådan tid i princip åtnjuta försöksskolans förmåner av inackordering, skolskjuts och skolmåltider. Det får emellertid förutsättas, att en dylik utvidgad tillämpning av bestämmelserna om försöksskolans skolsociala förmåner i vissa fall ej går att genomföra i praktiken. Med hänsyn till vad jag nyss angivit såsom den principiella utgångspunkten i fråga om studiehjälpen åt elever i försöksdistrikten, torde det därför böra få ankomma på Kungl. Maj:t eller — efter Kungl. Maj:ts bemyndigande — på studielånenämnden att, där det i undantagsfall befinner påkallat, medge, att försöksskolelev skall kunna få åtnjuta studiebidrag enligt läroverkssystemet.

Stipendierna i försöksskolan bör, såsom studielånenämnden föreslagit, få samma storlek som enligt läroverkssystemet, alltså i regel högst 75 kronor i månaden. Stipendierna bör utgå efter behovsprövning. Med hänsyn till att skolgången i försöksskolan är obligatorisk bör däremot prövning av studielämplighet ej komma i fråga. I enlighet med vad studielånenämnden förordat bör vidare stipendierna utgå från och med åttonde klassen, vilken motsvarar den lägsta klass i realskolan, där stipendier kan komma i fråga.

De nu föreslagna, grundläggande reglerna för studiehjälpen i försöksskolan torde ligga helt i linje med de uttalanden från statsmakternas sida, som i förevarande hänseende tidigare gjorts i anslutning till 1950 års principbeslut.

Jag instämmer i vad studielånenämnden anfört rörande viss återhållsamhet vid stipendiernas utmätande i åttonde klassen och motsvarande klasser i realskolan samt om hänsynstagande till arbetsinkomst, när det gäller elev i nionde klassen. Studielånenämndens förslag beträffande studiehjälp åt 'främmande' elev i försöksskolan samt om studiehjälpens administration har ej heller givit mig anledning till erinran. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om lämplig tidpunkt för överförande till försöksdistrikten av beslutanderätten i fråga om stipendieutdelningen.

Skolöverstyrelsen har ifrågasatt, huruvida icke försöksskolelev, som begått graverande förseelse, efter studielånenämndens prövning skulle kunna fråntagas rätten till stipendium eller få vidkännas nedsättning av stipendiebeloppet. Då emellertid stipendiet avser att vara en ekonomisk hjälp för familjen under förlängningen av den obligatoriska skolgången, finner jag för egen del ett dylikt korrektiv mot brister i elevens uppförande icke böra komma i fråga.

De nu förordade grunderna för studiehjälp åt elever i försöksdistrikten torde böra tillämpas tills vidare från och med nästa läsår. Kostnaderna för studiehjälpen har för budgetåret 1953/54 av studielånenämnden uppskat-

tats till sammanlagt 596 000 kronor. För ändamålet torde på riksstaten för nästa budgetår böra uppföras ett förslagsanslag av i runt tal 600 000 kronor med benämningen *Folkskolor m. m.: Studiehjälp åt elever i försöksdistrikten*. Kostnaderna för studiehjälp åt 'främmande' lärjungar bör dock, såsom studielånenämnden anfört, belasta förslagsanslaget till studiebidrag och stipendier åt lärjungar vid allmänna läroverk m. fl. läroanstalter.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig förordade grunder för studiehjälp åt elever i försöksdistrikten;

b) till *Folkskolor m. m.: Studiehjälp åt elever i försöksdistrikten* för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 600 000 kronor.

Vad departementschefen sålunda under II och III hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Birger Halle.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten	2
1. Försöken med enhetsskoleorganisationen	2
2. Utvecklingen utanför försöksdistrikten	8
3. Försöken vid högre skolor	10
4. Departementschefen	12
II. Statsbidrag till försöksdistrikten	14
1. Inledning	14
2. Gällande bestämmelser om statsbidrag till försöksdistrikten	17
3. Försöksdistriktens synpunkter på statsbidragsfrågorna	20
4. Principiella synpunkter på frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun	21
5. De sakkunnigas förslag	23
6. Kostnadsberäkningar	29
7. Remissyttranden	31
8. Departementschefen	36
III. Studiehjälp åt elever i försöksdistrikten	45
1. Inledning	45
2. Studielånenämndens förslag	47
3. Motiveringen för studielånenämndens förslag	48
4. Kostnadsberäkningar	54
5. Remissyttranden	55
6. Departementschefen	57